

Ålands genomförande av FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, CRPD

- Rapportering inför Finlands första periodiska rapportering
År 2018

Innehåll

Inledning.....	1
I. Generella bestämmelser.....	2
Artikel 1 Syfte och Artikel 2 Definition	2
Artikel 3 Allmänna principer och Artikel 4 Allmänna åtaganden	5
II. Specifika bestämmelser.....	6
Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering.....	6
Artikel 8 Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning.....	9
Artikel 9 Tillgänglighet.....	12
Artikel 10 Rätt till liv	17
Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen	18
Artikel 12 Likhet inför lagen	19
Artikel 13 Tillgång till rättssystemet	21
Artikel 14 frihet och personlig säkerhet	21
Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning	21
Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp.....	22
Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten.....	26
Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap	27
Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället	27
Artikel 20 Personlig rörlighet.....	32
Artikel 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information	33
Artikel 22 Respekt för privatlivet.....	36
Artikel 23 Respekt för hem och familj	38
Artikel 24 Utbildning	40
Artikel 25 Hälsa.....	40
Artikel 26 Habilitering och rehabilitering	44
Artikel 27 Arbeta och sysselsättning	47
Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet	49
Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet.....	53
Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott.....	54
III. Situationen för pojkar, flickor och kvinnor med funktionsnedsättning.....	56
Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning.....	56
Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning	58
IV. Specifika åtaganden.....	63
Artikel 31 Insamling av statistik och information	63
Artikel 32 Internationellt samarbete.....	64
Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning	65

Inledning

Ålands lagting gav den 27 maj 2015 sitt bifall till att lagen om sättande i kraft av de bestämmelser i FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll som hör till området för lagstiftningen träder i kraft i landskapet.

Åland har, genom Finlands ratificering av konventionen, 10 juni 2016, förbundit sig till att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning. Inga lagar, rutiner eller bestämmelser får gå emot bestämmelserna i konventionen. Den bärande principen i konventionen är förbudet mot diskriminering.

Den 3 april 2018 inkom utrikesministeriet, Enheten för människorättsdomstols- och människorättskonventionsärenden Rättstjänsten, med en begäran om Ålands landskapsregerings yttrande om genomförandet av konventionen på Åland, i synnerhet om konventionens artiklar angående landskapets lagstiftningsbehörighet. Konventionsstaterna är skyldiga att avge en fullständig rapport om de åtgärder som den har vidtagit för att fullgöra sina skyldigheter enligt konventionen och om de framsteg den har uppnått i det hänseendet inom två år efter konventionens ikraftträdande.

Social- och miljöavdelningen har utarbetat denna rapport i samarbete med samtliga avdelningar inom landskapsregeringens allmänna förvaltning, underliggande myndigheter och Rådet för personer med funktionsnedsättning för landskapet Åland. Rådet omfattar bland annat personer med funktionsnedsättning, anhöriga och företrädare för personer med funktionsnedsättning genom intresseorganisationen Ålands handikappförbund r.f. Vid tillsättande av rådet har 4 a § lag om jämställdhet mellan kvinnor och män (FFS 1986/609), tillämplig på Åland i enlighet med 1 § landskapslag (1989:27) om tillämpning av lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män beaktats. Rådet har enligt fastställt reglemente till uppgift att fungera som en tvärssektoriell koordineringsmekanism gällande implementering, uppföljning och rapportering gällande FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Diskriminerings- och barnombudsmannen för landskapet Åland och Rädda Barnen på Åland har även möjliggjorts till delaktighet i rapporteringen.

Rapporten beskriver, i enlighet med artikel 35.1 i konventionen och de riktlinjer kommittén utarbetat, hur mänskliga rättigheter främjas och skyddas i landskapet Åland med fokus på personer med funktionsnedsättning. I rapporten redogörs för åtgärder som vidtagits och för de utmaningar som identifierats för att klargöra hur lagstiftningen inom landskapet Ålands behörighet och övriga förhållanden på Åland ställer sig till konventionen.

Rapporten utgår från *Guidelines on treaty-specific document to be submitted by states parties under article 35, paragraph 1, of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities* och landskapet Ålands lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselag (1991 :71) för Åland.

I. Generella bestämmelser

Artikel 1 Syfte och Artikel 2 Definition

Termerna *funktionsnedsättning, funktionshinder, tillgänglighet, universell utformning (design), diskriminering på grund av funktionshinder, kommunikation* samt *språk* har av Ålands landskapsregering getts följande betydelse i landskapet Åland.

I *Ett tillgängligt Åland-åtgärdsprogram för Ålands landskapsregerings funktionshinderspolitik år 2017–2020* framgår att funktionsförmågan kan variera hos en individ genom livet till följd av olyckor, sjukdomsfall eller hög ålder. Det kan också finnas medfödda skador eller sjukdomar som påverkar funktionsförmågan. Dessa variationer i funktionsförmåga kallas funktionsnedsättningar och det kan handla om nedsättningar av fysisk, psykisk, sensorisk eller intellektuell karaktär. Ett funktionshinder är något som uppstår i individens livsmiljö, en subjektiv upplevelse av att något begränsar individens möjligheter till delaktighet. Funktionshinder går att förebygga och ta bort genom att förändra miljö och omgivning. Termen tillgänglighet utgår från;

- *Fysisk tillgänglighet* – inom och utomhus miljön ska vara tillgänglig för personer med nedsatt rörelse och orienteringsförmåga.
- *Kommunikativ tillgänglighet* – miljön ska vid behov kompletteras med hjälpmedel, exempelvis hörselslinga.
- *Informativ tillgänglighet* – medborgarna ska kunna ta del av information, exempelvis lättlästa texter.
- *Psykosocial tillgänglighet* – negativa attityder och ett bristande bemötande kan vara ett stort hinder.

I *Regeringsprogram för ett hållbart Åland-kraftsamling för stabilitet och förändring* (år 2015–2019) framgår att tillgänglighet och universell design (utformning) handlar om att hitta lösningar för byggnader, produkter och miljöer som är tillgängliga för alla, en demokratisk fråga som bygger på FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Ålands landskapsregering och lagting gick under år 2014 in för en gemensam strävan mot ett fullt ut hållbart Åland senast år 2051. Processen med framtagande av en *Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland* sammanföll med FN:s medlemsländer beslutat om *Agenda 2030*, med 17 globala hållbara utvecklingsmål. I den åländska agendan, strategiskt utvecklingsmål 2, framgår att "Samhället år 2030 är tillgängligt för alla, och både boende och besökare med någon form av funktionsnedsättning beaktas i alla samhällsområden. Inflytande och delaktighet i all samhällsbyggnad, planering och utformning av fysiska strukturer prioriteras högt, men en kontinuerlig och inkluderande dialog".

År 2017 antog Ålands landskapsregering *Kommunikationsstrategi för Ålands landskapsregerings allmänna förvaltning*. Kommunikationsstrategin omfattar värdegrunden för den allmänna förvaltningen vid Ålands landskapsregering. Målsättningen för all kommunikation är att landskapsregeringen både internt och externt ska ha beredskap att aktivt, korrekt, snabbt och tillgängligt informera om sitt arbete och presentera beslut och åtgärder i deras praktiska, politiska och historiska sammanhang. Den som kommunicerar i frågan ska vara trovärdig, öppen och ärlig. Både språk och innehåll ska vara lättillgängligt och lätt att förstå. Kommunikation och information ska alltid utgå från målgruppen, och därför anpassas efter den. Landskapsregeringens kommunikation med omgivningen ska förbättra förutsättningarna för en fungerande demokrati där medborgarnas rättigheter tillgodoses och verksamhetsförutsättningar för företag och organisationer skapas.

I landskapet finns ingen separat språklagstiftning som definierar vad som avses med *språk*. 16 kap. i självstyrelselag (1991:71) för Åland omfattar språkstadganden i landskapet Åland. 2 § i barnomsorgslag (2011:86) för landskapet Åland stadgar om språk inom barnomsorgens verksamhet som bedrivs under kommunal ledning. Bland annat ska verksamheterna stöda barn med annat modersmål än svenska och ge alla barn en god grund för deras kulturella och språkliga identitet. Grundskolelag (1995:18) för landskapet Åland stadgar i 17 § om undervisningsspråket i grundskolan. Elever med annat modersmål än svenska skall om möjligt erhålla tillfällig stödundervisning på sitt modersmål. För hörselskadade elever kan teckenspråk användas i undervisningen. Rätten för en i landskapet Åland bosatt person att erhålla tolkningstjänst tryggas genom lagen om tolkningstjänst för handikappade personer (FFS 133/2010) vilken är tillämplig genom landskapslag (2010:99) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om tolkningstjänst för handikappade personer. I lagen avses med tolkning, förmedling av budskap på teckenspråk eller med någon metod som förtydligar kommunikationen; förmedlingen av budskap kan ske mellan två språk eller språkinternt, när en metod som kompletterar eller förtydligar kommunikationen används.

Under år 2017 antog Ålands lagting en revidering av plan- och bygglag (2008:102) för landskapet Åland. Plan- och bygglagen utgörs därför av en definition av universell utformning enligt 2 § 15) universell utformning: planering och utförande som genomsyras av design framställd för universell tillgänglighet och användbarhet vilket omfattar lösningar för byggnader, infrastruktur och miljö som ska vara användbara för alla. 39 § förtydligar hur enkelt avhjälpna hinder kan avhjälpas: ett hinder mot tillgänglighet eller användbarhet på ett allmänt område ska alltid avhjälpas, om hindret med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa. Närmare bestämmelser om hur de praktiska och ekonomiska förutsättningarna ska bedömas kan ges i landskapsförordning.

Landskapet Åland omfattas av en delad behörighet gällande diskrimineringslagstiftningen. Enligt 5 § i landskapslag (2005:66) om förhindrande av diskriminering i landskapet Åland är diskriminering som sker på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan övertygelse, funktionshinder eller sexuell läggning förbjuden vid sådant yrkesmässigt tillhandahållande av

varor och tjänster, inklusive bostäder, som avser verksamheter inom landskapets behörighet. Om det eventuellt förekommer diskriminering i privaträttsliga anställningsförhållanden på Åland måste man vända sig till nationella myndigheter. Med diskriminering menas att en person behandlas sämre än en annan i en liknande jämförbar situation. Etniskt ursprung, religion eller annan övertygelse, sexuell läggning, kön, ålder eller funktionshinder får inte påverka möjligheten för en person att delta i samhället. Enligt lag finns det olika former av diskriminering;

- Direkt diskriminering
- Indirekt diskriminering
- Bristande tillgänglighet
- Trakasserier och sexuella trakasserier
- Instruktioner att diskriminera

Under år 2017 uppmärksammade Rådet för personer med funktionsnedsättning för landskapet Åland, diskrimineringsombudsmannen och Ålands landskapsregering om brister i den åländska diskrimineringslagstiftningen. För att leva upp till FN-konventionens stadgande och för att främja utvecklingen av den enskildes rätt till likabehandling på Åland bör *underlåtenhet att göra skälig eller rimlig anpassning* införas som diskrimineringsgrund i landskapet Ålands diskrimineringslag.

Lag om service och stöd på grund av handikapp (FFS 380/1987), tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp vilken ger personer med funktionsnedsättning särskilda rättigheter till service och ekonomiska ersättningar. I lagen definieras med handikappad den som på grund av skada eller sjukdom under långa tider har särskilda svårigheter att klara av de funktioner som hör till normal livsföring. Definitionen på gravt handikappad särskiljer sig i lagen i anslutning till rättigheten till de olika serviceformerna.

Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörning (FFS 519/1977), tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda. Lagen innehåller bestämmelser om specialomsorger för dem som på grund av medfödd eller i utvecklingsåldern erhållen sjukdom eller skada hämmats eller störts i sin utveckling eller sina psykiska funktioner och som inte med stöd av någon annan lag kan få den service de behöver.

I den åländska lagstiftningen används begrepp som *personer med funktionshinder* eller *handikapp*, *handikappade* eller *gravt handikappade*. De gamla begreppen behålls i lagarna i avvaktan på att det nya successivt införs.

Artikel 3 Allmänna principer och Artikel 4 Allmänna åtaganden

Den övergripande grundtanken i det funktionshinderspolitiska arbetet för landskapet Åland, är att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska kunna vara delaktiga i samhället med jämlika levnadsvillkor och få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda.

Ålands landskapsregering ansvarar för styrningen av en bred mängd samhällsbyggande funktioner, från IT-frågor och digitalisering till kollektivtrafik, byggnadsproduktion, arbetsmarknad, grundläggande utbildning och studier, kultur, idrott, socialvård, miljöarbete, hälso- och sjukvård, näringsliv, turism, finanspolitik och upphandlingsfrågor. Då det funktionshinderspolitiska arbetet på Åland ses ur ett större perspektiv kan några övergripande utvecklingsområden urskönjas. Dessa utvecklingsområden representerar grundförutsättningar som behöver befrämjas och befästas för att det funktionshinderspolitiska utvecklingsarbetet ska nå framgång;

- ✓ Utbildning, fortbildning och kompetensutveckling (internt fokus)
- ✓ Informationsförmedling och kunskapsspridning (externt fokus)
- ✓ Nätverkande och samarbeten
- ✓ Digitalisering och tillgänglighet
- ✓ Utveckling av den fysiska tillgängligheten
- ✓ Utveckling av service och stödåtgärder
- ✓ Förbättrad lagstiftning och styrdokument
- ✓ Fungerande tillsyn och uppföljning

Ålands landskapsregering har en grundläggande struktur för att bedriva funktionshinderspolitik genom att anta en tvärspektoriell handlingsplan. Under år 2017 utvärderades *Ett tillgängligt Åland – åtgärdsprogram för Ålands landskapsregerings funktionshinderspolitik år 2013–2016 Från ord till handling- slutredovisning*. Under programperioden 2013–2016 kan konstaterats att ett flertal åtgärder har vidtagits tvärspektoriellt. Landskapsregeringen antog år 2017 *Ett tillgängligt Åland – åtgärdsprogram för Ålands landskapsregerings funktionshinderspolitik år 2017–2020* vilken omfattar 39 innehållsområden och totalt 84 åtgärder som anknyter till, i FN-konventionen specifika artiklar. Åtgärd berörande artikel 3 och 4 handlar bland annat om att i upphandlingslag för offentliga Åland tydliggöra möjligheten att ställa krav på socialt ansvar och om tillgänglighet.

Ålands statistik- och utredningsbyrå, ÅSUB har på uppdrag av Ålands Diskrimineringsombudsman (DO) år 2007 och 2010 gjort en undersökning om upplevd diskriminering i det åländska samhället. Undersökningens första syfte var att kartlägga om det förekommer upplevd diskriminering på Åland och det andra syftet att kartlägga ålänningarnas kännedom om det rättsliga skyddet mot diskriminering samt att se om det skett några förändringar gällande dessa frågor mellan åren 2007 och år 2010. Undersökningarnas resultat kan ligga till grund för jämförelse med framtida undersökningar om effekter av de framsteg

som gjorts med anledning av ratificeringen av FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

En viktig faktor för att kunna nå målen med funktionshinderspolitiken är en kontinuerlig dialog med det civila samhället, som har stor betydelse för utformningen av politiken och en viktig roll för att identifiera och uppmärksamma problem. Ålands landskapsregering, social- och miljöavdelningen, beviljade i februari år 2018 penningautomatmedel om totalt 1 520 503 euro som understöd för social ideell verksamhet och till föreningar och förbund till vars uppgifter bland annat hör att bevaka och agera i funktionshinderfrågor. Understödsmedel om ytterligare 90 000 euro har beviljats för att möjliggöra nytänkande aktiviteter, utvärdera och utveckla aktiviteter/modeller med målsättningen att främja psykisk hälsa bland äldre på Åland.

Under år 2016 utvärderade landskapsregeringen *handikapprådet för landskapet Åland* roll i samband med utredning av landskapets verkställelse av artikel 33 och 35 i FN konventionen. Den 29 november 2016 beslöt landskapsregeringen att ombilda handikapprådet genom att anta ett reglemente för ett *Råd för personer med funktionsnedsättning för landskapet Åland*. Det nya rådet skall fungera som koordineringsmekanism för landskapet Åland gällande implementering, uppföljningsmekanism och rapportering av FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning för att underlätta därtill relaterad verksamhet inom olika sektorer och på olika plan. Landskapsregeringens målsättning är att arbeta tvärsektoriellt, så att varje fackavdelning känner sitt särskilda ansvar. Det nya rådet skall bestå av representanter för handikapporganisationer, Ålands kommunförbund, Mariehamns stad, Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS), Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS) samt representant från vardera avdelningen inom landskapsregerings allmänna förvaltning (näringsavdelningen, regeringskansliet, infrastrukturavdelningen, finansavdelningen, utbildnings- och kulturavdelningen samt social- och miljöavdelningen).

Åland har goda förutsättningar att kunna uppfylla konventionens krav men det finns områden där det återstår arbete innan mål och krav kan anses uppfyllda. Det gäller bland annat de åtaganden som innefattas i artikel 9 om tillgänglighet. För att leva upp till konventionens bestämmelser förutsätts ett fortgående arbete för att säkerställa konventionens bestämmelser i framställning av ny lagstiftning.

II. Specifika bestämmelser

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Enligt 5 § landskapslag (2005:66) om förhindrande av diskriminering i landskapet Åland är diskriminering som sker på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan övertygelse, funktionshinder eller sexuell läggning förbjuden vid sådant yrkesmässigt tillhandahållande av varor och tjänster, inklusive bostäder, som avser verksamheter inom landskapets behörighet.

Om det eventuellt förekommer diskriminering i privaträttsliga anställningsförhållanden på Åland måste man vända sig till nationella myndigheter då området ligger under rikets behörighet. Med diskriminering menas att en person behandlas sämre än en annan i en liknande jämförbar situation. Etniskt ursprung, religion eller annan övertygelse, sexuell läggning, kön, ålder eller funktionshinder får inte påverka möjligheten för en person att delta i samhället. Enligt lagens 2 § definieras olika former av diskriminering;

Direkt diskriminering anses förekomma när en person behandlas mindre förmånligt än en annan person behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation.

Indirekt diskriminering anses förekomma när en skenbart neutral bestämmelse eller ett skenbart neutralt kriterium eller förfaringsätt särskilt missgynnar vissa personer, om inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringsättet objektivt motiveras av ett berättigat mål och medlen för att uppnå detta mål är lämpliga och nödvändiga.

Trakasserier anses förekomma när ett oönskat beteende syftar till eller leder till att en persons värdighet kränks och att en hotfull, fientlig, förnedrande, förödmjukande eller kränkande stämning skapas.

Diskrimineringslagen stadgar om förbud mot diskriminering enligt följande;

3 §. Förbud mot diskriminering av tjänstemän och näringsidkare;

Diskriminering som sker på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning är förbjuden

- 1) i fråga om villkor för tillträde till verksamhet som egenföretagare och till yrkesutövning,
- 2) i fråga om villkor för tillträde till yrkesvägledning, yrkesutbildning och omskolning, inklusive yrkespraktik, samt
- 3) i fråga om villkor för tillträde till tjänst hos landskapet eller kommunerna eller tjänstevillkor.

Särbehandling på grund av ålder skall inte uppfattas som diskriminering om den på ett objektivt och rimligt sätt kan motiveras av mål som rör sysselsättningspolitik, arbetsmarknad, yrkesutbildning eller något annat berättigat mål.

Särbehandling skall inte uppfattas som diskriminering om den beror på ett verkligt och avgörande yrkeskrav på grund av yrkesverksamhetens natur eller på grund av sammanhanget där yrkesverksamheten utförs, förutsatt att målet är berättigat och kravet proportionerligt.

Bestämmelser i självstyrelselagen för Åland och jordförvärvslagen för Åland (FFS 3/1975), eller i lag som stöder sig på dessa bestämmelser, angående krav på kunskaper i svenska eller på innehav av åländsk hembygdsrätt eller finskt medborgarskap skall inte betraktas som diskriminering enligt 1–3 mom.

4 §. Förbud mot diskriminering inom hälso- och sjukvården och socialvården

Diskriminering som sker på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan övertygelse eller sexuell läggning är förbjuden inom hälso- och sjukvården och socialvården.

5 §. Förbud mot diskriminering i skolan samt inom varu- och tjänstesektorn

Diskriminering som sker på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan övertygelse, funktionshinder eller sexuell läggning är förbjuden inom skolan samt vid sådant yrkesmässigt tillhandahållande av varor och tjänster, inklusive bostäder, som avser verksamheter inom landskapets behörighet.

I lagen finns krav på att vidta åtgärder;

6 §. Åtgärder till gagn för tjänstemän med funktionshinder

Landskapet och kommunerna skall i varje konkret fall vidta de åtgärder som behövs för att göra det möjligt för en person med funktionshinder att, på samma villkor som en person utan funktionshinder, erhålla en tjänst, vara verksam som tjänsteman, delta i vidareutbildning för tjänstemän och bli befordrad som tjänsteman, såvida sådana åtgärder inte medför en oproportionerlig börda för arbetsgivaren.

7 §. Positiv särbehandling

Bestämmelserna i denna lag innebär inte något hinder mot att besluta om särskilda åtgärder för att förhindra att personer missgynnas på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning eller för att kompensera ett sådant missgynnande.

Ålands ombudsmannamyndighet ska utöva tillsyn och ska enligt 10 § se till att den åländska diskrimineringslagen följs. När det finns sannolika skäl att befara att någon har begått en gärning som är straffbar i enlighet med bestämmelserna i 13 § ska Ålands ombudsmannamyndighet anmäla saken till allmän åklagare. I landskapet skall bestämmelserna i 11 och 47 kap. strafflagen (FFS 39/1889) om straff för diskriminering tillämpas i den lydelse de hade när lagen trädde i kraft. Ändringar och nya bestämmelser om straff för diskriminering skall tillämpas från den dag de träder i kraft i riket. Om någon trots påpekanden från Ålands ombudsmannamyndighet inte rättar sig efter diskrimineringslagen får Ålands ombudsmannamyndighet vid vite förelägga denne att fullgöra sina skyldigheter enligt lagen. Närmare bestämmelser om vite finns i landskapslagen (2008:10) om tillämpning i landskapet Åland av viteslagen.

ÅSUB:s undersökning (2010:9) om invånarnas syn på kommunernas verksamhet och organisation påvisar beträffande *kvaliteten* på servicen att *handikappservicen* fick ett av undersökningens lägsta betyg: En tolfte plats av 15 och av socialvårdens undersökta serviceområden det lägsta. Många (40 %) av de svarande valde att inte ge ett omdöme om handikappservicen. I de öppna kommentarerna lyfts fram att handikappomsorgen inte sköts enhetligt och rättvist på Åland, att det borde finnas mer hjälp i olika former för handikappade som bor hemma och att handikappomsorgen för att trygga likabehandling borde skötas av en organisation på Åland (ÅSUB 2010:9, s. 49–50, s. 56, s. 101, s. 104). På Åland finns i dagsläget 16 kommuner, som alla var för sig tillhandahåller handikappservice för sina egna invånare. En samordning finns i landskapet i utförandet av specialomsorger för utvecklingsstörda

(intellektuell funktionsnedsättning), med stöd av landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda. Servicen tillhandahålls av Ålands omsorgsförbund för hela Åland.

I oktober 2013 tillsattes en lagberedningsgrupp för arbetet med samordning av den åländska socialvården. Under år 2014 pågick lagberedningsarbete gällande samordningen av den åländska socialvården. Landskapsregeringen tog fram en finansieringsmodell och en plan för förverkligandet av en samordnad social service på Åland i en gemensam myndighet, *Kommunernas socialtjänst*, KST. Samordningen omfattar all socialservice förutom barnomsorg och äldreomsorg. Landskapslagen om kommunalt samordnad socialtjänst trädde i kraft i början av år 2016. Enligt lagtingets beslut ska en eventuell lösning kommunerna föreslår implementeras senast 1.1.2020, om inte ska KST organiseras i form av ett kommunalförbund för hela Åland som inleder sin verksamhet senast 1.1.2021. Syftet med en samordnad socialtjänst enligt denna lag är att främja en likvärdig service, en effektiv användning av resurserna, en samlad kompetens och en ökad specialisering inom personalen, en större integritet, en stärkt anonymitet och ett gott rättsskydd.

Kommunernas socialtjänst ska främja en likvärdig service till personer med varaktiga fysiska, psykiska, kognitiv, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, eller en kombination av dessa. D.v.s. En likvärdig service skall kunna erbjudas och erhållas i enlighet med individer med funktionsnedsättnings individuella behov, ej på grund av individens/målgruppers särskilda diagnos eller på funktionsnedsättningens uppkomst.

Ålands landskapsregeringen har antagit olika åtgärdsprogram för att uppnå mer jämställdhet för bland annat personer med funktionsnedsättning; *Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland* vilken sammanföll med FN:s medlemsländer beslutat om *Agenda 2030*, med 17 globala hållbara utvecklingsmål, *Ett tillgängligt Åland 2013–2016* och *Ett tillgängligt Åland 2017–2020* för att bedriva tvärsektoriell funktionshinderspolitik, *Kommunikationsstrategi år 2017* samt *Jämställdhets- och likabehandlingsplan år 2018* för Ålands landskapsregerings allmänna förvaltning.

Artikel 8 Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning

För att öka medvetenheten kring personer med funktionsnedsättning, för att främja respekten för personernas rättigheter och värdighet, förmåga och bidrag, och motverka stereotyper och fördomar har olika åtgärder vidtagits genom bland annat information, utbildning, undersökningar, beviljande av understöd, uppmärksammande av media genom pressmeddelande och pressinbjudan, informationsbrev, distribution av FN-konventionen och seminarier m.m.

Nordiska ministerrådet har sedan år 2013 inrättat ett rådgivande organ, *Rådet för nordiskt samarbete om funktionshinder*, för området som ska stödja de olika politikområdena och hela

det nordiska samarbetet att bidra till denna inkludering. I rådet ingår en representant för Ålands landskapsregering och en representant för funktionshinderrörelsen, Ålands handikappförbund r.f. Funktionshinderrådet har bland annat haft i uppgift att följa upp nordiska ministerrådets *Handlingsplan för nordiskt samarbete om funktionshinder 2015–2017: Mänskliga rättigheter – Mångfald – Fri rörlighet*. Handlingsprogrammet omfattar aktiviteter gällande; expertnätverk för stärkt implementering av FN-konventionen, konferens om implementering av FN-konventionen, nordisk utbildning om funktionshinder och rättigheter, systematisk uppföljning och uppmärksammande av funktionshinderperspektivet enligt sektorsansvarsprincipen (mainstreaming) i det officiella nordiska samarbetet, flerfaldig diskriminering och könsrelaterat våld mot kvinnor och män med funktionsnedsättning, arbetsgrupp om Universell utformning som medel för ett hållbart samhälle, medvetandegöra och uppmärksamma funktionshinderperspektivet inom gränshinderssamarbetet, undersökning av rörligheten hos personer med funktionsnedsättning på den nordiska arbetsmarknaden samt undersökning av utbildningsrörligheten hos personer med funktionsnedsättning mellan de nordiska länderna. Den 10 april 2018 röstade det Nordiska rådet om en ny handlingsplan för nordiskt samarbete om funktionshinder 2018–2022 med tre fokusområden: Mänskliga rättigheter, Hållbar utveckling och Fri rörlighet.

I enlighet med landskapsregeringens funktionshinderspoltiska åtgärdsprogram *Ett tillgängligt Åland* ska kontinuerlig fortbildning gällande tillgänglighet och bemötande anordnas. Målsättningen är att öka servicenivån samt höja kompetensen hos landskapsregeringen som arbetsgivare. Ålands landskapsregering arbetar fortgående (internt) med att ge anställda inom landskapsförvaltningen ökad kunskap och medvetenhet om funktionshinder och om personer med funktionsnedsättningar, men även med åtgärder vilka har till syfte att öka den allmänna medvetenheten (externt) om personer med funktionsnedsättning, i egen regi eller i samarbete med andra aktörer.

Bland annat har följande vidtagits;

- Seminarium om tillgänglighetstänk i byggkedjan. Rapporten "Tillgänglighetstänk i byggkedjan presenterades". Tillfället ledde till att tillgänglighetsaspekterna lyftes fram för de centrala aktörerna i byggkedjan.
- Föreläsningen "Alla ska ha tillgång till huvudentrén, ingen ska hänvisas till sidoingången". Föreläsningen skulle öka kunskapen om människors olikheter och hur ett medvetet bemötande bidrar till likabehandling.
- Konferensen "Hälsa, vård och jämställdhet" som arrangerades av Nordiska ämbetsmannakommittén i samarbete med Ålands landskapsregering vilken berörde frågan funktionshinder, dock med huvudfokus på genus och jämställdhet.
- I samarbete med Funka NU:s experter två utbildningstillfällen om klarspråk och tillgänglig webb.
- Fortbildning gällande jämställdhet och likabehandling (med Malin Gustavsson/Ekvalita). Första delen fokuserade på att öka kunskapen och andra delen

hade tyngdpunkten på bemötande.

- Två konferenser gällande kunskap om fakta och förebyggande arbete gällande alla män och kvinnor ur ett mångfaldsperspektiv. "Kvinnors hälsa – fakta och myter" och "Maskulinitet och hälsa". Båda konferenserna handlade bland annat om hur arbetslivet exkluderar eller inkluderar personer med funktionsnedsättning.
- Distribution av FN konventionen i pocketformat till myndigheter och till för allmänheten välbesökta platser i landskapet.

Landskapsregeringen har inlett ett samarbete med Ålands handikappförbund för att utveckla och samarbeta kring utbildningar. I dialog med handikapprörelse, förvaltning och myndigheter identifiera ytterligare utbildningsbehov kopplade till funktionsnedsättning och tillgänglighet. I samarbete med Ålands handikappförbund ordnas *Pröva på-tillfällen* för att öka kunskapen hos regeringens förvaltning om hur det kan vara att leva med olika funktionsnedsättningar.

Ålands statistik- och utredningsbyrå, ÅSUB, är en oberoende institution vars främsta uppgifter är att verka som Ålands officiella statistikmyndighet och bedriva forsknings- och utredningsverksamhet. ÅSUB producerar officiell statistik för beslutsfattande, debatt och forskning inom de flesta samhällsområden. Tyngdpunkten i forskningen och utredningsverksamheten finns inom det samhällsekonomiska området men omfattar även många andra aktuella samhällsfrågor. Ökad insikt om människors levnadsvillkor är en förutsättning för att åstadkomma förändring. År 2017 utkom bland annat ÅSUB:s undersökning *Våld i nära relationer 2017* och *På tal om jämställdhet 2017*. År 2018 har landskapsregeringen anlitat ÅSUB för att genomföra enkätundersökning om tillit samt en litteraturstudie. Målet är att få en översikt över aktuell tillitsforskning samt mäta mellanmännisklig tillit och ålänningarnas tillit till institutioner, myndigheter, media och politiker. Bakgrunden till studien är ett mål i Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda som säger att alla i det åländska samhället, oavsett ålder eller kön, år 2030 ska känna tillit och ha verkliga möjligheter att vara delaktiga.

Ålands landskapsregering beviljar penningautomatmedel som understöd för social ideell verksamhet och till föreningar och förbund vilka bl.a. ordnar offentliga medvetenhetskampanjer riktade till allmänheten, inom utbildningssystemet och åtgärder som genomförs genom vanliga medier. Åtgärder genomförs även för att öka medvetenheten och informera personer med funktionsnedsättning och andra delar av samhället om konventionen och de rättigheter som den inbegriper. Under år 2018 har bland annat Ålands neurologiska förening r.f. för avsikt att ordna föreläsning om hur man kan förverkliga FN:s konvention i praktiken, Ålands autismspektrumförening r.f. avser ge information i skolorna om ADHD, Asperger, autismspektrum, Ålands fountainhouse arrangerar mentalhälsovecka och Reseda Mentalhälsodagen.

Inom projekt *Äldres psykiska ohälsa* har föreläsning anordnats om psykisk ohälsa bland äldre samt kompetensutveckling av omvårdnadspersonal i landskapet i MHFA-metoden, Mental health first aid.

Artikel 9 Tillgänglighet

Ålands landskapsregering ansvarar för styrningen av en bred mängd samhällsbyggande funktioner, från IT-frågor och digitalisering till kollektivtrafik, byggnadsproduktion, arbetsmarknad, grundläggande utbildning och studier, kultur, idrott, socialvård, miljöarbete, hälso- och sjukvård, näringsliv, turism, finanspolitik och upphandlingsfrågor. I tillgänglighetsarbetet bör landskapsregeringen föregå med gott exempel för att effektivt uppnå resultat. Ålands landskapsregering ser arbetet med att göra samhällsfunktioner tillgängliga för personer med funktionsnedsättning som en del i arbetet för ökad delaktighet och jämlikhet.

Byggandet i landskapet Åland regleras utgående från plan- och bygglagen (2008:102) för landskapet Åland – ÅFS 2008/102 med ändringar ÅFS 2010/32, ÅFS 2011/113 och ÅFS 2014/32, plan- och byggförordningen (2008:107) för landskapet Åland – ÅFS 2008/107 och landskapsförordning (2015:5) om Ålands byggbestämmelsesamling – ÅFS 2015/5. Inom kommunerna finns det ytterligare bestämmelser genom kommunala byggnadsordningar och planer. 3 kap i Ålands byggbestämmelsesamling innefattar specifika bestämmelser om tillgänglighet. Landskapsregeringen utövar den allmänna tillsynen över kommunernas planläggning, bistår kommunerna i deras planläggning och ger även utlåtande över kommunernas detalj- och generalplaner.

Landskapsregeringen låter utföra en systematisk inventering av byggnader och miljöer dit allmänheten har tillträde eller där kontinuerligt arbete bedrivs. Inom ramen för *Kraftsamling för tillväxt och inflyttning* (Team Åland), har landskapsregeringen även beviljat medel för tillgänglighetsinventering inom besöksnäringen på Åland. 38 tillgänglighetsinventeringar har genomförts och förslag till åtgärder har utarbetats.

Landskapsregeringen genomförde År 2017 en undersökning, *Tillgänglighetstänk i byggkedjan – Ett borttappat ansvar* med anledning av FN konventionen och att det finns flera brister i tillgängligheten av den bebyggda strukturen där tillgänglighetskrav inte följs, i nybyggnationer eller ombyggnationer eller hinder i befintliga byggnader som inte avhjälpes. Undersökningen handlar om hur ansvaret över implementeringen av tillgänglighetskraven är fördelat inom byggkedjan, från detaljplaneringen av ett område till byggnadens färdigställande. Studiens resultat visar att tillgänglighetsbrister i byggnader beror på flera brister i byggnadskedjan. Bristerna finns dels i tillgängligheten på detaljplanenivå, dels i lagstiftningen men också hos byggnadsnämnden. Det råder även kunskapsbrist hos byggnadsinspektionen om tillgänglighetsfrågor för allmänna byggnader i framförallt mindre kommuner. Vidare finns problem i att inspektionen endast granskar tillgänglighetsaspekter i samband med bygglovsansökningen vilka i det skede belyses i liten utsträckning. Därefter kontrolleras inte tillgängligheten förrän vid sista kontrollen: slutsynen, i vilket byggnadsnämnden visar sig brista i konsekvenshandlande. Det finns ett behov av författningar som kompletterar lagstiftningen gällande enkelt avhjälpes hinder och ett önskemål från flera parter om hjälpmedel som innehåller information om gällande regler. Dessutom finns önskemål om fortbildningar och

informationstillfällen i samband med bland annat uppdatering av lagstiftning. Ansvarsfördelningen upplevs som otydlig vilket leder till ett minskat ansvar hos både byggherre och arbetsledare.

Det finns goda möjligheter för Åland att åtgärda dessa brister, framför allt genom att öka konsekvenshandlandet, inse vikten av vision- och målformulering inom kommunen och genom ett ökat samarbete mellan olika aktörer. Byggnadsnämnden kan nyttja sin makt och säkra tillgängligheten i ett bygglovsskede. Den tekniska utvecklingen lovar goda möjligheter att minska missförstånden mellan beställare, arkitekt och byggnadsingenjör och ökar möjligheten för att i tidiga planeringsskeden hitta och åtgärda fel. Landskapsregeringen avser se över behovet att kompletterande forskrifter och anvisningar som hjälpmedel för att tolka lagstiftningen, specifikt vad som avses med avlägsnande av enkelt avhjälpna hinder i offentliga byggnader samt på allmänna områden.

Ålands landskapsregeringen kan på ansökan bevilja stöd till ålders- eller sjukpensionär för reparationer i den egna bostaden för att möjliggöra att kunna bo kvar i bostaden. Stödet utgör i regel högst 40 procent av kostnaderna och som mest 11 000 euro. Särskilt bidrag kan även beviljas för installation av hiss i bostadshus med minst två våningar och minst 4 bostäder (i våningarna ovan markplan). Förutsättningar för hissunderstöd är att det inte sedan tidigare finns hiss i trapphuset där hissen ska installeras. Installation av ny hiss istället för en redan befintlig hiss betraktas som ombyggnad av hiss och stöds inte. Bidraget uppgår till högst 30 % av de godkända kostnaderna. Bidragsbeloppet storlek reduceras till 60 % om hissen inte stannar på samma nivå som våningsplanet. Godkända kostnader kan högst uppgå till 15 000 euro per bostad som får tillgång till hiss.

Enligt 9 § i lag om service och stöd på grund av handikapp (FFS 380/1987)¹ ska kommunen ersätta en gravt handikappad för skäligen kostnader för ändringsarbeten i bostaden samt för anskaffning av redskap och anordningar i bostaden, om dessa åtgärder med hänsyn till handikappet eller sjukdomen är nödvändiga för att den handikappade ska klara de funktioner som hör till normal livsföring. Av kostnaderna för anskaffning av redskap, maskiner och anordningar som den handikappade behöver för att klara de dagliga funktionerna ersätts hälften. Kostnaderna för sådana nödvändiga ändringsarbeten som till följd av handikappet måste utföras på redskap, maskiner eller anordningar av standardmodell ersätts i sin helhet.

Att öka tillgängligheten inom transportsystemet är en grundläggande demokratisk fråga och en viktig åtgärd för att skapa delaktighet. Tillgänglighet och användbarhet av olika färdmedel i landskapet rör olika instanser såväl landskapsregeringen och kommuner som privat näringsliv. Det lagstiftningsskydd som finns på transportområdet rör kollektivtrafik² (Buss, taxi och

¹ tillämplig i landskapet Åland genom landskapslag (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp

² Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 181/2011 om passagerares rättigheter vid busstransport och om ändring av förordning (EG) nr 2006/2004 (kommentar: då transportsträckorna på Åland understiger 250 km ska artiklarna 4.2, 9, 10.1, 16.1b, 16.2, 17.1, 17.2 och 24 - 28 tillämpas), Europaparlamentets och rådets

skärgårdsfärjor), skolskjuts³, specialomsorgens persontransporter⁴, socialvårdens transport- och följeslagarservice⁵, färdtjänst jämte följeslagare för gravt handikappade⁶. I EU-förordning 181/2011 framhålls att personer oavsett funktionsnedsättning bör kunna nyttja busstrafiken. EU förordning 1177/2010 lyfter fram möjligheten att använda sig av transport till sjöss och inre vattenvägar.

När det gäller den fysiska miljön i anslutning till busshållplatserna finns allmänna principer och direktiv för anläggande av busshållplatser. Landskapsregeringens vägprojektörer beaktar tillgänglighet vid ritningar för landskapets vägar, men då extern entreprenör anlitas behöver det tydligare framgå i upphandlingen att busshållplatser ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Kommunen kan enligt gällande lagstiftning bevilja transport- och följeslagarservice⁷ eller färdtjänst och följeslagarservice.⁸ Självriskandelen för färdtjänst för gravt handikappade enligt handikappservicelagen är bunden till kollektivtrafikens avgifter. I specialomsorgslagen⁹ stadgas om persontransporter inom specialomsorgen.

I arbetet med tillgänglighet är bemötande och information två viktiga aspekter. Infrastrukturavdelningen, framförallt Ålandstrafiken, avser bli tydligare i sin information om vad som gäller exempelvis den fysiska tillgängligheten och möjlighet till assistans vid transport med de transportmedel som Ålandstrafiken tillhandahåller. Ledsagare till passagerare med funktionsnedsättning åker avgiftsfritt och för rullstol uttas ingen avgift. Vidare kommer personal, som i sitt arbete ger service till allmänheten, att utbildas för att på så vis öka kunskapen om olika former av funktionsnedsättning och säkerställa ett korrekt bemötande. Mellanhållplatserna syns i busstidtabellen och i bussarna finns audiovisuella informationssystem, ljusskyltar och röst, som meddelar nästa hållplats. Landskapet har införskaffat moderna digitala infotavlor som är lätta att placera i väntsalor eller i

förordning (EU) nr 1177/2010 om passagerares rättigheter vid resor till sjöss och på inre vattenvägar och om ändring av förordning (EG) nr 2006/2004, landskapslag (1957:23) om allmänna vägar i landskapet Åland, landskapslag (1964:16) om kommunalvägar, landskapslag (2008:59) om enskilda vägar i landskapet Åland, landskapslag (1993:19) om besiktning och registrering av fordon, landskapslag (1976:33) om yrkesmässig trafik, landskapsförordning (1979:6) om färjor

³ Körkortslag (2015:88) för landskapet Åland, landskapslag (1976:33) om yrkesmässig trafik, landskapsförordning (2008:140) om skolskjutsning

⁴ Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörning (FFS 519/1977), tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.

⁵ Socialvårdslag (FFS 710/1982), tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård

⁶ Lag om service och stöd på grund av handikapp (FFS 380/1987), tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp

⁷ Socialvårdslag (FFS 710/1982), tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård

⁸ Lag om service och stöd på grund av handikapp (FFS 380/1987), tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp

⁹ Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörning (FFS 519/1977), tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.

hamnterminaler. Regeringen utarbetar en ny transportservicelag. Lagen avser bland annat stadga om fördjupad skolning för taxichaufförer innefattande bemötande av personer med olika funktionsnedsättningar. Ålands Yrkesgymnasium ordnar utbildning enligt EU-direktiv 181/2011 om persontransport av personer med nedsatt rörlighet i buss.

Landskapsregeringen har beslutat överföra lag PM till lagberedning om de förändringar som krävs utgående från EU-rätten, implementering av Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/2102 av den 26 oktober 2016 om tillgänglighet avseende offentliga myndigheters webbplatser och mobila applikationer, tillgänglighetsdirektivet. Landskapsregeringen har konstaterat att detta område utgör åländsk behörighet och att direktivet måste implementeras i landskapets lagstiftning. Avsikten är att skapa en gemensam inre marknad för tillgänglig IT samt att öka tillgängligheten i offentliga digitala tjänster för personer med funktionsnedsättning.

Direktivet ska implementeras i nationell lagstiftning senast den 23 september 2018 och tillämpas på myndigheternas webbplatser enligt följande:

- för webbplatser som tas i bruk efter den 22 september 2018, från och med den 23 september 2019
- för övriga webbplatser från och med den 23 september 2019
- för offentliga myndigheters mobila applikationer från och med den 23 juni 2021

I landskapet finns idag inte någon lagstiftning, som uteslutande handlar om myndigheternas förhållande till digitaliseringen. Vissa bestämmelser om de elektroniska aspekterna kring ärendehantering inom myndigheterna har implementerats i förvaltningslagen, kommunallagen och speciallagar om respektive myndighet.

De åländska myndigheternas webbplatser är idag uppbyggda med en mängd olika tekniker, vissa webbplatser är nya eller relativt nya medan andra är föråldrade. För att uppfylla tillgänglighetsdirektivets krav ställs dels krav på den tekniska plattform som används, dels krav på kunskap hos de personer som hanterar webbplatsen hur information och material ska publiceras för att tillgänglighetskraven ska uppfyllas. Beträffande den tekniska plattformen har Åda Ab tagit fram en lösning anpassad för myndigheter. Denna uppfyller idag långt de krav som ställs enligt tillgänglighetsdirektivet och kommer att vidareutvecklas så att samtliga krav som går att hantera tekniskt uppfylls. Lösningen används idag av ett tiotal myndigheter.

Sociala aspekter vid upphandling avser åtgärder som säkerställer att grundläggande rättigheter, ett jämbördigt bemötande och principen om icke-diskriminering iakttas. Tillgänglighet och användbarhet är exempel på socialt ansvarsfulla krav som kan ställas vid en upphandling. När Ålands landskapsregeringen gör offentliga upphandlingar saknas i dag riktlinjer när det gäller socialt ansvarsfull upphandling. Möjligheten att ställa krav på socialt ansvar finns med i upphandlingslagen som gäller på Åland för upphandlingar överstigande EU:s tröskelvärde och som bygger på EU:s direktiv om offentlig upphandling. Landskapsregeringen

ska i högre utsträckning ställa krav på socialt ansvar vid upphandlingar som ett instrument för att åstadkomma bättre tillgänglighet i samhället. En översyn av lagstiftningen under EU:s tröskelvärden och instruktioner angående socialt ansvar vid upphandling generellt kommer genomföras. Utgångspunkten är att varor och tjänster som köps in med offentliga medel ska vara möjliga att användas av alla. Landskapet omfattas av; Ålands landskapsregerings beslut (ÅFS 2018:13) gällande vissa upphandlingar, landskapslagen (1994:43) angående tillämpning i landskapet Åland av lagen om offentlig upphandling, enligt vilken följande rikslagar i huvudsak är tillämpliga

- Lagen om offentlig upphandling och koncession (FFS 1397/2016)
- Lagen om upphandling inom sektorerna vatten, energi, transporter och posttjänster (FFS 1398/2016)

Landskapsregeringen har antagit reviderade principer för stöd till näringslivet. I fråga om logiverksamhet inom turismsektorn har krav införts om att en plan, som beskriver hur investeringen beaktar hållbar utveckling och ökad tillgänglighet för alla, ska bifogas ansökan. Regeringen prioriterar även understöd/lån, beviljande av penningautomatmedel för renoveringar eller ombyggnationer av idrottsanläggningar som ökar tillgängligheten och användbarheten för personer med funktionsnedsättning.

Olika utvecklingsområden har identifierats som behöver befrämjas och befästas för tillgänglighet¹⁰ och flertal tvärsektoriella åtgärder har intagits i *Ett tillgängligt Åland – Ålands landskapsregerings funktionshinderspolitiska åtgärdsprogram*, år 2013–2016 och år 2017–2020.

Tillgänglighetsarbete vid Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS)

ÅHS ledningsgrupp tillsatte 2013 en arbetsgrupp vars uppdrag är att kontinuerligt arbeta för att tillgänglighetsanpassa ÅHS. I arbetsgruppen sitter informationssekreteraren, säkerhetschefen, tekniska chefen, byggnadsplaneraren och övervakmästaren. Gruppen utökades 2016 med två ergoterapeuter. Gruppen träffas cirka fyra gånger per år. Gruppens fokusområden i tillgänglighetsarbetet handlar om information, fysisk tillgänglighet samt service/personlig betjäning.

Vid ny- och ombyggnation inom ÅHS konsulterar respektive byggprojektgrupp arbetsgruppen om tillgänglighetsanpassning. Arbetsgruppen begär i sin tur eller hänvisar till utlåtande från extern expertis såsom till exempel Ålands handikappförbund.

¹⁰ Utbildning, fortbildning och kompetensutveckling (internt fokus), Informationsförmedling och kunskapsspridning (externt fokus), Nätverkande och samarbeten, Digitalisering och tillgänglighet, Utveckling av den fysiska tillgängligheten, Utveckling av service och stödåtgärder, Förbättrad lagstiftning och styrdokument, Fungerande tillsyn och uppföljning

ÅHS informerar internt om föreläsningar, konferenser och fortbildning om funktionshinder och tillgänglighetsanpassning. Medlemmar i arbetsgruppen liksom annan personal inom ÅHS deltar i utbildningstillfällen. Målet är att fortbildningen ska gynna tillgänglighetsarbetet inom organisationen.

ÅHS har en representant och ersättare i rådet för personer med funktionsnedsättning i landskapet Åland. På så sätt har ÅHS direkt kontakt med expertis och andra organisationer som arbetar för att göra Åland tillgängligt. Representanten och ersättaren är medlemmar i arbetsgruppen.

Hälso- och sjukvårdsdirektören bär det yttersta ansvaret för tillgänglighetsarbetet vid ÅHS. Arbetsgruppen planerar och verkställer arbetet samt rapporterar till ledningsgruppen.

Artikel 10 Rätt till liv

Rätten till liv skyddas enligt 7 § i Finlands grundlag. Lagstiftning som erkänner och skyddar rätten till liv och administrativa ingrepp i den personliga friheten ligger enligt 5 kap. i självstyrelselag (1991:71) för Åland under rikets lagstiftningsbehörighet.

Landskapslag (2011:114) om hälso- och sjukvård 15 § stadgar om att verksamheten inom Ålands hälso- och sjukvård ska basera sig på vetenskap och beprövad erfarenhet samt på god vårdpraxis och goda rutiner. Verksamheten ska vara högklassig och trygg och fullgöras på ett behörigt sätt. Landskapsregeringen utfärdar vid behov närmare anvisningar gällande god vårdpraxis. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. I 37 § framgår att sjukvården ska genomföras med beaktande av patientens behov av medicinsk vård, vetenskap och beprövad erfarenhet samt god vårdpraxis och goda rutiner som avses i 15 §.

Lag om patientens ställning och rättigheter (FFS 785/1992) tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1993:61) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om patientens ställning och rättigheter. I 6 § stadgas om patientens självbestämmanderätt; Vården och behandlingen skall ges i samförstånd med patienten. Om patienten vägrar ta emot en viss vård eller behandling, skall den i mån av möjlighet och i samförstånd med honom ges på något annat sätt som är godtagbart från medicinsk synpunkt.

Om en patient som har uppnått myndighetsåldern på grund av mental störning eller psykisk utvecklingsstörning eller av någon annan orsak inte kan fatta beslut om vården eller behandlingen, skall hans lagliga företrädare, en nära anhörig eller någon annan närstående person höras före ett viktigt vårdbeslut i avsikt att utreda hurdan vård som bäst motsvarar patientens vilja. Om detta inte kan utredas, skall patienten vårdas på ett sätt som kan anses vara förenligt med hans bästa.

I de fall som avses i 2 mom. förutsätts att patientens lagliga företrädare eller en nära anhörig eller någon annan närstående person samtycker till vården. Patientens lagliga företrädare, en nära anhörig eller någon annan närstående person skall när samtycke ges beakta patientens tidigare uttryckta vilja eller, om någon sådan viljeyttring inte förekommit, patientens bästa. Om patientens lagliga företrädare, en nära anhörig eller någon annan närstående person förbjuder vård eller behandling av patienten, skall vården eller behandlingen så vitt möjligt i samförstånd med den person som vägrat ge sitt samtycke ges på något annat sätt som är godtagbart från medicinsk synpunkt. Om den lagliga företrädarens, en nära anhörigs eller någon annan närstående persons åsikter om vården eller behandlingen går i sär, skall patienten vårdas eller behandlas på ett sätt som kan anses vara förenligt med patientens bästa.

Om vård oberoende av patientens vilja gäller i landskapet Åland mentalvårdslagen till den del bestämmelserna ligger under rikets lagstiftningsbehörighet. Missbrukarvårdslagen tillämpas i landskapet Åland genom 70 och 71 §§ i självstyrelselagen. Specialomsorgslagen tillämpas genom landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörning vilken senast ändrats genom (ÅFS 2017/144). Lagen om smittsamma sjukdomar tillämpas i sin helhet i landskapet då lagen ligger under rikets behörighet.

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen

I 18 § 6 punkten i självstyrelselagen för Åland föreskrivs det att landskapet Åland har lagstiftningsbehörighet i fråga om allmän ordning och säkerhet, med de undantag som anges i självstyrelselagens 27 § 27, 34 och 35 punkt, samt brand- och räddningsväsendet.

Till rikets behörighet hör enligt självstyrelselagen för Åland 27 § 3 p. statsmyndigheternas organisation och verksamhet, 28 p. befolkningsskyddet, 34 p. försvarsväsendet och gränsbevakningen, ordningsmaktens verksamhet för tryggnade av statens säkerhet, försvarstillstånd samt beredskap inför undantagstillstånd.

Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förberedande uppgifter för undantagsförhållanden (FFS 900/2000) stadgar att de *förberedande* förvaltningsuppgifter och uppgifter av annat slag som ankommer på rikets myndigheter inom befolkningsskyddet, försörjningsberedskapen och den allmänna beredskapen inför undantagsförhållanden ska skötas gemensamt av rikets och landskapets myndigheter. För de uppgifter som avses finns en samrådsdelegation för beredskapsärenden.

På Åland har Ålands Landskapsregering och länsstyrelsen på Åland ett gemensamt övergripande ansvar för befolkningsskyddet genom *samrådsdelegationen för beredskapsärenden*. Kommunen har ansvaret för befolkningsskyddet inom kommunen och de flesta kommunerna har en befolkningsskyddschef. Befolkningsskydd är till för att skydda samtliga människor och egendom under undantagsförhållanden, såsom under krig och

krigshot. Befolkningsskydd innebär i första hand nationell beredskap för att skydda människor och egendom.

Vidare stadgas i självstyrelselagen 27 § 28 p. att sådan förflyttning av i landskapet bosatta personer som avses i beredskapslagens 121 § till en ort utanför landskapet endast kan fattas med landskapsregeringens samtycke.

I landskapet Åland tillämpas Republikens presidents förordning (2000:80) om skötseln i landskapet Åland av förberedande uppgifter för undantagsförhållanden, räddningslag (2006:106) för landskapet Åland, räddningsförordning (2006:111) för Åland, landskapsförordning (2006:112) om kvalitetsfodringar inom räddningsväsendet, Republikens presidents förordning (2004:21) om gränsbevakningsväsendets uppgifter i landskapet Åland.

På basen av internationella överenskommelser är Åland ett demilitariserat och neutraliserat territorium. Detta hindrar införsel av militära styrkor, militära fordon och krigsmateriel till Åland samt transitering av dessa via Åland, dock med vissa undantag vad gäller Finland.

Neutraliseringen innebär att den demilitariserade zonen i krigstid anses som neutraliserat område som inte får vare sig direkt eller indirekt begagnas för ändamål som på något sätt sammanhänger med militära företag. I händelse av krig som berör Östersjön får Finland temporärt nedlägga minor i vattenområde inom zonen och vidta sådana maritima åtgärder som är strängt nödvändiga för att säkra respekten för zonens neutralisering.

Alla de konventioner som reglerar demilitariseringen och neutraliseringen är fortfarande i kraft och dessutom anses demilitariseringen och neutraliseringen numera utgöra regional sedvanerätt som binder också andra än konventionsparterna.

Artikel 12 Likhet inför lagen

Enligt självstyrelselagen ligger lagen (442/1999) om förmyndarverksamhet, lag (648/2007) om intressebevakningsfullmakt, lag (228/1929) om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, Ärvdabalk (40/1965) under rikets kompetensområde. Skadeståndslagstiftningen vilken även ger skydd är att hänföra till de privaträttsliga angelägenheterna som avses 27 § 41 punkten i självstyrelselagen och hör såsom till rikets lagstiftningsområde.

Förvaltningslag (2008:9) för landskapet Åland stadgar i 11 § om omyndigas talan och i 12 § om intressebevakarens rätt att föra talan, 29 § stadgar om hörande av huvudmannen och intressebevakaren eller vårdnadshavaren.

En omyndigs talan förs av den omyndigas intressebevakare, vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare. En omyndig har dock rätt att ensam föra sin talan i ärenden som gäller sådan inkomst eller förmögenhet som han eller hon råder över. En omyndig person som har fyllt aderton år för själv ensam sin talan i ett ärende som gäller hans eller hennes person,

om den omyndiga kan förstå sakens betydelse. En minderårig som har fyllt femton år och hans eller hennes vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare har rätt att var för sig föra talan i ett ärende som gäller den minderårigas person eller personliga fördel eller rätt.

En intressebevakare som har förordnats för en myndig person skall vid sidan av huvudmannen självständigt föra talan i ärenden som hör till intressebevakarens uppdrag. Om intressebevakaren och huvudmannen då är av olika åsikt blir huvudmannens ståndpunkt avgörande, om han eller hon kan förstå sakens betydelse. Om huvudmannens handlingsbehörighet har begränsats på något annat sätt än genom omyndigförklaring, skall intressebevakaren ensam föra huvudmannens talan i ärenden som huvudmannen inte har rätt att fatta beslut i. Intressebevakaren och huvudmannen får dock gemensam talan i ärenden som de tillsammans skall besluta om.

När intressebevakaren, vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare för talan skall huvudmannen höras och när huvudmannen för talan skall intressebevakaren, vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare höras, om detta är nödvändigt med hänsyn till huvudmannens fördel eller för att saken skall kunna utredas.

Lagen om patientens ställning och rättigheter (FFS 785/1992)¹¹ innehåller bestämmelser om patientens rätt att få information om sin hälsa och vård, på ett sådant sätt att dess innehåll på ett adekvat vis kan förstås, patientens självbestämmande och om hans eller hennes juridiska ombud eller hörande av en nära anhörig eller någon annan närstående person. När en person inte kan besluta om sin behandling, såsom skyldigheten för en sådan person att ta hänsyn till den tidigare uttryckta viljan hos patienten. Lag om klientens ställning och rättigheter (812/2000)¹² innehåller liknande bestämmelser.

I specialomsorgslagen¹³ stadgas i 42 § om stärkt självbestämmanderätt. Specialomsorger ska ordnas och personer som ges specialomsorger ska bemötas så att deras människovärde inte kränks samt så att deras övertygelse och integritet respekteras. När specialomsorger ges ska man beakta personernas önskemål, åsikter, intressen och individuella behov. Den som ges specialomsorger ska tryggas möjligheten att delta och medverka i sina egna ärenden. Välbefinnandet, hälsan och tryggheten hos personer som ges specialomsorger ska upprätthållas och främjas.

¹¹ Tillämpas genom landskapslag (1993:61) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om patientens ställning och rättigheter

¹² Tillämpas genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård

¹³ Tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda jämte ändringar (ÅFS 2017/144).

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

Enligt självstyrelselagen ligger området under rikets behörighet enligt 27 § 22 p. straffrätt med undantag av vad som stadgas i 18 § 25 punkten, 23 p. rättsskipning med beaktande av vad som stadgas i 25 § och 26 §§; förundersökning, verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott.

Artikel 14 frihet och personlig säkerhet

Under rikets behörighet ligger enligt självstyrelselagen 27 § 22 p. straffrätt med undantag av vad som stadgas i 18 § 25 punkten samt 23 p. rättsskipning med beaktande av vad som stadgas i 25 § och 26 §§; förundersökning, verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott.

Till den del specialomsorgslagen (519/1977) eller mentalvårdslagen (1116/1990) föreskriver om administrativa ingrepp i personliga friheten ligger kompetensområdet under rikets behörighet enligt självstyrelselagen 27 § 24 punkten och gäller i landskapet Åland under samma lydelse som i riket.

Genom landskapslag (2017:144) om ändring av landskapslagen om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda, har bestämmelser i lag stärkts om åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra åtnjuter rätt till frihet och personlig säkerhet, inte berövas sin frihet olagligen eller godtyckligt. I och med ändringen betonas självbestämmanderätten.

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

År 2009 gav Ålands lagting sitt bifall till konventionen angående skydd av de mänskliga rättigheterna och människans värdighet med avseende på tillämpningen av biologi och medicin och de därtill fogade tilläggsprotokollen om förbud mot kloning av människor och om transplantation av organ och vävnader av mänskligt ursprung samt med förslag till lagar om sättande i kraft av de bestämmelser i dessa som hör till området för lagstiftningen och ändring av 11 kap. 11 § och 47 kap. 3 § strafflagen, i det avseende 59 § 1 mom. självstyrelselagen för Åland av den 16 augusti 1991 föreskriver. I artikel 1 framgår att parterna i konvention skall skydda alla människors värde och identitet och utan diskriminering garantera respekt för allas integritet och andra rättigheter och grundläggande friheter med avseende på tillämpningen av biologi och medicin. Artikel 2 stadgar om att människans intresse och välfärd skall gå före samhällets eller vetenskapens egna intressen. Enligt artikel 4 ska varje ingrepp inom hälso- och sjukvårdens område, inbegripen forskning, utföras i enlighet med för yrket gällande åligganden och etiska regler. Ett ingrepp inom hälso- och sjukvårdens område får endast enligt artikel 5 företas efter det att den berörda personen har givit fritt och informerat samtycke

därtill.

Landskapslag (2011:114) om hälso- och sjukvård 15 § stadgar om att verksamheten inom Ålands hälso- och sjukvård ska basera sig på vetenskap och beprövad erfarenhet samt på god vårdpraxis och goda rutiner. Verksamheten ska vara högklassig och trygg och fullgöras på ett behörigt sätt. Landskapsregeringen utfärdar vid behov närmare anvisningar gällande god vårdpraxis. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. I 37 § framgår att sjukvården ska genomföras med beaktande av patientens behov av medicinsk vård, vetenskap och beprövad erfarenhet samt god vårdpraxis och goda rutiner som avses i 15 §.

I 6 § lag om patientens ställning och rättigheter (FFS 785/1992)¹⁴ stadgas om patientens självbestämmanderätt; Vården och behandlingen skall ges i samförstånd med patienten. Om patienten vägrar ta emot en viss vård eller behandling, skall den i mån av möjlighet och i samförstånd med honom ges på något annat sätt som är godtagbart från medicinsk synpunkt.

Ålands lagting gav år 2014 sitt bifall till det fakultativa protokollet till konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning och med förslag till lag om sättande i kraft av de bestämmelser i protokollet som hör till området för lagstiftningen, om tillämpning av protokollet och till lag om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman, i det avseende 59 § 1 mom. självstyrelselagen för Åland av den 16 augusti 1991 föreskriver.

Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Enligt 7 § Finlands grundlag (FFS 731/1999) har alla rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet, varvid ingen får utsättas för någon behandling som kränker människovärdet. Det föreskrivs i 19 § i grundlagen att alla, som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv, har rätt till oundgänglig omsorg samt att det allmänna, enligt vad som närmare bestäms genom lag ska tillförsäkra var och en tillräckliga socialtjänster samt stödja familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt. Grundlagsbestämmelserna innebär att myndigheterna har en skyldighet att skydda befolkningen mot misshandel och andra kränkningar.

Enligt självstyrelselagen ligger 27 § 22 p. straffrätt med undantag av vad som stadgas i 18 § 25 punkten, 23 p. rättsskipning med beaktande av vad som stadgas i 25 § och 26 §§; förundersökning, verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott under rikets behörighet.

¹⁴ tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1993:61) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om patientens ställning och rättigheter

Behov av och förutsättningar för det förebyggande arbetet för skydd av den personliga integriteten och främjande av personlig säkerhet hos personer med funktionsnedsättning kan se olika ut. Ett exempel är system för att rättssäkra riskbedömningar för att säkerställa lämpligheten hos personal eller säkerställa gemensamma metoder för att uppdaga missförhållanden. Landskapslag (2004:3) om kontroll av brottslig bakgrund hos personer som skall arbeta med barn föreskriver om ett kontrollförfarande som skall göra arbetsgivare medvetna om eventuell brottslig bakgrund hos dem som skall arbeta med personer under 18 år. Syftet med lagen är att skydda den personliga integriteten och främja den personliga säkerheten för personer under 18 år. Motsvarande skydd i lagstiftning finns inte gällande frivilliga som deltar i verksamhet bland barn eller för andra målgrupper som kan anses utgöra särskilt sårbara målgrupper t.ex. vuxna med intellektuell funktionsnedsättning (utvecklingsstörning), personer med psykisk funktionsnedsättning m.fl. I februari 2018 beslöt landskapsregeringen överföra lagstiftningspromemoria till lagberedning för lagstiftningsåtgärder om ny lagstiftning om kontroll av brottslig bakgrund. Landskapsregeringen önskar bland annat stärka lagstiftningen som särskilt reglerar kontroll av brottslig bakgrund hos frivilliga som deltar i verksamhet med barn t.ex. stödpersonsverksamhet, samt skyddet för andra utsatta grupper över 18 år, t ex personer med olika former av funktionsnedsättningar som kan finnas i skyddslösa situationer.

Yrkesrättigheter inom hälso- och sjukvården är riksbehörighet, medan yrkesrättigheter inom socialvården är åländsk behörighet. Tillstånds- och tillsynsverket för hälso- och sjukvården utövar idag tillsyn i riket över personal inom hälso- och sjukvården och socialvården, i syfte att främja klient- och patientsäkerheten, och tillhandahåller därför ett register över legitimerad personal och personal med skyddad yrkesbeteckning inom hälso- och sjukvården och socialvården. Åländsk hälso- och sjukvårdpersonal är registrerad i Tillstånds- och tillsynsverkets register. Det finns idag på Åland inget motsvarande register över den yrkesutbildade personalen inom socialvården, vilket gör det betydligt svårare att övervaka deras yrkesutövning och kompetens. I dagsläget saknas även bestämmelser om den yrkesutbildade personalens anmälningsskyldighet vid upptäckt av missförhållande eller uppenbara risker i klientsäkerheten, illabehandling av klienter och åtgärder i verksamhetskulturen som är skadliga för klienterna. Hösten 2017 beslöt landskapsregeringen överföra lagstiftningspromemoria till lagberedning för lagstiftningsåtgärder om en landskapslag om behörighetsvillkor för yrkesutbildad personal inom socialvården. Möjligheten till att införa ett register över personal inom socialvården för stärkt tillsyn och bättre säkerhet för klienterna utreds i samband med arbetet med en ny lag.

I oktober 2017 beslöt landskapsregeringen överföra lagstiftningspromemoria till lagberedning för lagstiftningsåtgärder om en landskapslag om stödande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre på Åland. I promemorian föreslås att en bestämmelse intas i lagen berörande anmälningsskyldighet om äldre personer som är i behov av social- och hälsovård och oförmögen sörja sin omsorg, hälsa eller säkerhet.

Den första internationella konventionen om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, den s.k. Istanbulkonventionen, trädde i kraft i Finland 1.8.2015. Lagtinget har den 1.4.2015 bifallit att rikets lag om ikraftsättande av Istanbulkonventionens bestämmelser träder i kraft på Åland till de delar konventionen faller inom landskapets behörighet. Våld mot kvinnor anses vara en av de allvarligaste kränkningar av de mänskliga rättigheterna i Finland. I konventionen granskas våld mot kvinnor och våld i ett människorättsperspektiv och konventionens mål är att utrota alla former av diskriminering av kvinnor och främja verklig jämställdhet mellan kvinnor och män. I konventionen ingår också bestämmelser om förebyggande, ingripande och vård. Ett av målen med konventionen är att garantera skyddshemsplatser för offer och en nationell, avgiftsfri telefontjänst för våldsoffer som är öppen dygnet runt. Ett annat mål är att stödja och hjälpa myndigheter och organisationer att samarbeta effektivt och finna gemensamma tillvägagångssätt i arbetet mot våldet.

Landskapslagen om skyddshem (2015:117) tryggar tillgången till skyddshem för personer som har drabbats av våld i nära relationer eller som lever under hot om sådant våld.

Finansieringsansvaret för skyddshemsverksamheten ligger på landskapet i stället för på kommunerna, vilket medför att alla ålänningar oberoende av hemkommun får samma möjlighet till boende på skyddshem. Lagen ger landskapsregeringen en tydlig roll beträffande att sörja för tillgången på skyddshemstjänster samt att samordna och styra skyddshemsverksamheten. Ålands miljö och hälsoskyddsmyndighet har ett preciserat ansvar för att övervaka skyddshemsverksamheten. Syftet med lagen är att, genom en tryggad skyddshemsverksamhet, medverka till att de som riskerar att drabbas av våld får skydd och hjälp. Den långsiktiga målsättningen är att bidra till att motverka våld i nära relationer och att öka jämställdheten mellan kvinnor och män i landskapet.

Med stöd av landskapslagen har även landskapsförordning (ÅFS 2015:118) och ändring av landskapsförordning om skyddshemspersonal (2016:56) utfärdats vad gäller behörighet och kompetens hos personalen, fortbildning samt kompetensutveckling. Utbildning och kompetensutveckling för olika målgrupper både gällande berörda myndigheter och andra intresserade ha erbjudits i form av nordisk konferens arrangerad på Åland samt av landskapsregeringen anordnade konferenser och seminarier.

Ålands landskapsregeringen arbetar med att ta fram underlag för en ny socialvårdslag med rikets socialvårdslag (1301/2014) som utgångspunkt. I arbetet med ny lag övervägs bla. införande av en anmälningsplikt för personal så att missförhållanden i klientarbetet och riskerna för dem blir kända och kan åtgärdas i ett tillräckligt tidigt skede. I förslag till ny socialvårdslag beaktas Istanbulkonventionen och FN:s konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättnings bestämmelser.

Ålands landskapsregering har genomfört en enkätundersökning gällande förekomst av våld i nära relationer. Ökad insikt om människors utsatthet för olika typer av våld är en förutsättning

för att åstadkomma förändring. För politiker och myndighetsansvariga finns nu aktuella data som grund för aktivt och handlingskraftigt agerande.

Resultaten i den åländska undersökningen visar att det totala antalet utsatta ålänningar under 2017 var cirka 2 700 personer. Våld i nära relationer förekommer i alla samhällsklasser oavsett socioekonomisk grupp. Åländska kvinnor har varit mer utsatta för våld i nära relationer under sitt liv än män. Något mer än var tredje kvinna och var femte man (36 procent av kvinnorna och 20 procent av männen i åldern 18–79 år) har *någon gång i sitt liv* blivit utsatta för våld i nära relationer. Resultaten visar också att nästan dubbelt så många kvinnor än män utsatts för våld i nära relationer *någon gång de senaste tolv månaderna*. I utredningen rapporteras resultaten för utsattheten i de fyra huvudsakliga våldsformerna; fysiskt våld/hot om våld, psykiskt våld, sexuellt våld samt försummelse/materiellt våld. Oavsett våldsform är kvinnor mer utsatta än män och ju grövre våld desto större skillnader i utsatthet. I undersökningen har inte våld i samkönade relationer särskilt redovisats eller våld mot personer med funktionsvariation.

Bland de som utsätts för våld i nära relationer de senaste tolv månaderna bodde barn i hushållen i 34 procent av fallen. Beräkningar från utredningens resultat visar att drygt 360 minderåriga barn fanns i hushåll där minst en person utsatts för våld i nära relation. Det betyder att drygt sex procent var direkt eller indirekt utsatta för våld år 2016. Det innebär att ungefär ett barn i varje klass i skolorna på Åland lever i närhet av våld. Barn som upplever våld är ingen enhetlig grupp, de är flickor och pojkar i olika livssituation och därför i behov av olika typer av stöd och hjälp. Barn kan inte välja därför måste vuxenvärlden upptäcka och stödja dessa barn.

Enligt den åländska kartläggningen av våldet är det relativt vanligt att utsatta för våld i nära relationer inte söker hjälp hos myndigheterna. Det är vanligare att kvinnor söker stöd och hjälp hos vänner och släktingar än att de vänder sig till någon av hjälpinstanserna som samhället erbjuder. För en person som är utsatt för våld i nära relationer kan det vara svårt att söka hjälp, detta eftersom våldsutövaren är en person som den utsatta har en nära och känslomässigt band med. Dessutom normaliseras ofta våldshandlingarna med tiden och väcker ofta känslor av skuld och skam hos den utsatta.

Regeringens mål är nolltolerans för våld i nära relation vilket kräver ett batteri av åtgärder för att förebygga, upptäcka och behandla.

Regeringens kommer att utarbeta en handlingsplan för arbetet mot våld i nära relationer för perioden 2018–2019. Handlingsplanen kommer att fokusera på fem övergripande områden:

- Styrning och rutiner
- Kunskapshöjande insatser
- Organiserad samverkan
- Särskilt utsatta grupper t.ex. personer med funktionsnedsättning

- Tidigt och långsiktigt förebyggande arbete

Regeringen har sedan år 2004 program i form av gruppverksamhet för våldsutövare, Alternativ till Våld. Verksamheten är ett samarbete med Alternativ til Vold i Oslo.

Åland har även ett samarbete med Nationellt Centrum för Kvinnofrid i Uppsala gällande Kvinnofridslinjen vilket möjliggör för personer på Åland att kostnadsfritt ta del av telefonrådgivning och stöd via stödtelefonen. Om tolk behövs finns det tolkservice.

Ålänningar kan även ta del av kvinnofridslinjens webbplats som i första hand vänder sig till våldsutsatta kvinnor och deras anhöriga och är ett komplement till stödtelefonen.

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

I enlighet med landskapslag (2011:114) om hälso- och sjukvård ska vården ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Enligt lag om patientens ställning- och rättigheter¹⁵ har varje patient rätt till hälso- och sjukvård av god kvalitet. Vården ska ordnas och patienten bemötas så att hans människovärde inte kränks och att hans övertygelse och integritet respekteras. Patientens modersmål och individuella behov samt den kultur som han företräder ska i mån av möjlighet beaktas i vården och bemötandet.

Inom hälso- och sjukvården ska vid behov utarbetas en plan för undersökning, vård och medicinsk rehabilitering eller någon annan motsvarande plan. Av planen ska framgå hur och enligt vilken tidtabell vården av patienten ordnas. Planen ska utarbetas i samförstånd med patienten, dennes anhöriga eller närstående eller lagliga företrädare. Beträffande innehållet i planen och delaktiga i ärendet gäller dessutom vad som föreskrivs särskilt om dem.

En patient har rätt att få upplysningar om sitt hälsotillstånd, vårdens och behandlingens betydelse, olika vård- och behandlingsalternativ och deras verkningar samt om andra omständigheter som hänför sig till vården och behandlingen och som har betydelse då beslut fattas om hur patienten ska vårdas. Upplysningar ska dock inte ges mot patientens vilja eller om det är uppenbart att de skulle medföra allvarlig fara för patientens liv eller hälsa.

I enlighet med självstyrelselagen tillhör administrativa ingrepp i den personliga friheten rikets lagstiftningsbehörighet vilken är gällande på Åland. Detta betyder att när det gäller vård som ges mot patientens vilja är detta reglerat i rikslagstiftning.

En yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården ska ge upplysningar på ett sådant sätt att patienten i tillräcklig utsträckning förstår innebörden av dem. Om en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården inte behärskar det språk som patienten använder eller om

¹⁵ Tillämplig genom Landskapslag (1993:61) om tillämpningen i landskapet Åland av lagen om patientens ställning och rättigheter.

patienten på grund av hörsel-, syn- eller talskada inte kan göra sig förstådd, ska tolk anlitas i mån av möjlighet.

Allmänt gäller att patienter som är missnöjda med vården eller bemötandet kan vända sig till de från hälso- och sjukvårdsproducenterna oberoende patientombudsmannen för råd, lämna in ett klagomål till landskapsregeringen eller anmäla upplevda oegentligheter till tillsynsmyndigheterna Ålands landskapsregering, Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet eller Tillstånds och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira) i riket. Myndigheternas verksamhet är lagstadgad och i sin tur övervakad och uppföljd.

Under rikets lagstiftningsbehörighet ligger aborter och sterilisering.

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Enligt självstyrelselagen 27 § har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om rätten till att vistas i landet, välja boningsort, färdas från en ort till en annan och i fråga om släkt- och förnamn och om folkbokföring.

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Särskilda tjänster för personer med funktionsnedsättning kan i landskapet Åland tillhandahållas enligt handikappservicelagen (380/1987)¹⁶ vilken kompletteras genom förordning om service och stöd på grund av handikapp (759/1987)¹⁷. Service och stöd enligt lagen ska ordnas, om en enligt lagens begrepp, *handikappad* inte med stöd av någon annan lag får sådan service eller sådant stöd som är tillräckligt och lämpligt för honom eller henne.

Syftet med lagen är att främja de handikappades förutsättningar att leva och vara verksamma som jämbördiga medlemmar av samhället samt att förebygga och undanröja olägenheter och hinder som handikappet medför. Enligt 7 § i handikappservicelagen ska kommunen se till att kommunens allmänna tjänster också är lämpliga för handikappade. När kommunen utvecklar sin service och sitt stöd för handikappade skall den beakta de behov och synpunkter som dessa åberopar. Lagen omfattar både anslagsbundna tjänster som t.ex. ekonomiska ersättningar och tjänster som kommunen har särskild skyldighet att ordna oberoende av anslag, om personen uppfyller kriterierna. Kommunen ska t.ex. ordna skälig färdtjänst jämte följeslagarservice, dagverksamhet, personlig assistans och serviceboende för en gravt handikappad som på grund av sitt handikapp eller sin sjukdom nödvändigt behöver sådan service för att klara de

¹⁶ tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp

¹⁷ tillämpas genom landskapsförordning (2010:51) om tillämpning i landskapet Åland av förordningen om service och stöd på grund av handikapp

funktioner som hör till normal livsföring.

I 4 § i lag om klientavgifter inom social- och hälsovården (FFS 734/1992)¹⁸ framgår vilka tjänster som tillhandahålls kostnadsfritt för handikappade. Bland annat dagverksamhet med undantag för transporter och måltider, personlig assistans samt specialservice i anslutning till serviceboende är kostnadsfria.

Enligt klientavgiftsförordningen (912/1992)¹⁹ kan för färdtjänst som ordnas för gravt handikappade uppbäras högst en avgift som motsvarar den avgift som uppbärs i offentlig trafik på orten eller en annan därmed jämförbar skälig avgift. I Ålands landskapsregerings beslut (2011:24) om trafiktaxa för personbefordran med buss i yrkesmässig trafik i landskapet Åland framgår avgifter för offentlig trafik.

Personlig assistans

Personlig assistans enligt handikappservicelagen omfattar nödvändig hjälp både hemma och utanför hemmet till en gravt handikappad för dagliga aktiviteter, arbete och studier, fritidsaktiviteter, samhällelig verksamhet och upprätthållande av sociala kontakter. Vid ordnande av personlig assistans anses som gravt handikappad den som till följd av ett långvarigt eller framskridande handikapp eller en sådan sjukdom nödvändigt och upprepade gånger behöver en annan persons hjälp för att klara de funktioner som anges ovan och behovet av hjälp inte i främsta hand beror på sjukdomar och funktionshinder som har samband med normalt åldrande. Personlig assistans i de dagliga sysslorna och i arbete och studier ska ordnas i den utsträckning det är nödvändigt för den gravt handikappade. I fråga om fritidsaktiviteter, samhällelig verksamhet och upprätthållande av sociala kontakter ska personlig assistans ordnas minst 30 timmar per månad, om inte ett lägre timantal räcker för att tillförsäkra den gravt handikappade nödvändig hjälp. Syftet med personlig assistans är att den ska hjälpa en gravt handikappad att genomföra sina egna val när de utför handlingar som avses i lagen. För att personlig assistans ska ordnas förutsätts att den gravt handikappade har resurser att definiera assistansens innehåll och sättet att ordna den.

År 2016 erhöll 6 (0–17 år), 59 (18–64 år) och 15 (65 år och äldre), totalt 80 klienter personlig assistans på Åland.

När det bestäms på vilket sätt personlig assistans ska ordnas och när själva assistansen ordnas ska kommunen beakta den gravt handikappades egna åsikter och önskemål samt det i serviceplanen definierade individuella hjälpbehovet och den handikappades livssituation i sin helhet. Kommunen kan ordna personlig assistans enligt tre olika modeller: arbetsgivarmodellen (ersätta kostnader för klientens anställning av personlig assistent), servicesedel (t.ex. förvärva assistanstjänster från en offentlig eller privat tjänsteleverantör),

¹⁸ tillämplig genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riskförfattningar om socialvård

¹⁹ tillämplig genom landskapsförordning (1995:103) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård

egna tjänster eller köptjänster (kommunen ordnar tjänsten). Kommunen är inte skyldig att ordna personlig assistans enligt alla tre alternativ. Dock skall klientens åsikt beaktas hur den ordnas.

År 2014 begärde tillsynsmyndigheten Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet, ÅMHH redogörelse från de åländska kommunerna gällande ordnandet av personlig assistansservice. ÅMHH begärde även klienter med beviljad personlig assistansservice enligt arbetsgivarmodellen att svara på frågor gällande kommunens förfarande vid ordnande av personlig assistansservice. Av de totalt 76 klienter med beviljad personlig assistansservice på Åland var 64 klienter beviljade assistansservice enligt arbetsgivarmodellen, klienten själv (eller intressebevakaren) var arbetsgivare för assistenten.

Sammanfattningsvis framkom att kommunerna informerade personer med gravt handikapp och rätt till personlig assistansservice bristfälligt gällande de lagenliga alternativa sätten att ordna personlig assistansservice. De flesta av kommunerna uppfyllde inte lagen i fråga om syftet att respektera klientens självbestämmanderätt genom att beakta hans eller hennes önskemål och åsikter om hur den personliga assistansen bör ordnas för att på bästa sätt främja hennes/hans självständiga liv och medbestämmande och så att assistansen motsvarar klientens individuella hjälpbehov och livssituation. Val av sättet att ordna personlig assistansservice för klienten med gravt handikapp styrdes i flera kommuner till arbetsgivarmodellen utan att klienterna fick den lagenliga möjligheten till att uttrycka sitt önskemål gällande vilken modell som de själva ansåg skulle vara lämpligast. Svar av klienterna tyder på att arbetsgivarmodellen inte alltid var det lämpligaste alternativet. Kommunerna utredde endera bristfälligt eller inte alls klienternas förmåga och vilja att fungera som arbetsgivare för sin personliga assistent.

Dagverksamhet

Enligt 8 i handikappservicelagen ska kommunen anordna skälig dagverksamhet för en gravt handikappad som på grund av sitt handikapp eller sin sjukdom nödvändigt behöver sådan service för att klara de funktioner som hör till normal livsföring. Enligt 8b § ska en handikappad person i samband med anordnande av dagverksamhet anses vara arbetsoförmögen, som på grund av en skada eller ett mycket gravt handikapp som orsakats av sjukdom inte har några villkor för att delta i arbetsverksamhet enligt 27 e § i socialvårdslagen (710/1982)²⁰ och vars utkomst huvudsakligen grundas på förmåner vid sjukdom eller invaliditet. Dagverksamheten skall i mån av möjlighet ordnas så att en gravt handikappad kan delta i verksamheten fem dagar i veckan eller mer sällan, om den gravt handikappade kan delta i arbetsverksamhet på deltid eller om det finns något annat av honom eller henne beroende skäl därtill. Enligt 2 § 4 punkten i specialomsorgslagen hör ordnande av arbetsterapi till specialomsorgernas tjänster.

²⁰ Tillämplig genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård

Serviceboende för gravt handikappad

År 2017 erhöll 16 (0–17 år), 50 (18–64 år) och 14 (65 år och äldre), totalt 80 personer boendeservice för gravt handikappade enligt handikappservicelagen.

Kommunen ska enligt handikappservicelagen ordna serviceboende för en person med gravt handikapp som på grund av sitt handikapp eller sin sjukdom nödvändigt behöver sådan service för att klara de funktioner som hör till normal livsföring. Serviceboende är service som kommunen har särskild skyldighet att ordna, som är personer med funktionsnedsättnings subjektiva rätt, om han eller hon uppfyller de beviljningsgrunder som förutsätts enligt handikappservicelagen och handikappserviceförordningen. Kommunen kan således inte förvägra serviceboende genom att hänvisa till bristande anslag. Kommunen har rätt att besluta på vilket sätt serviceboende ordnas. I princip ska klientens egen uppfattning och åsikter beaktas då man fattar beslut om hur serviceboende ordnas. Då en persons rätt till serviceboende bedöms och fastställs på basis av hans eller hennes funktionsnedsättning, kan ingen funktionsnedsättning uteslutas från bestämmelsens tillämpningsområde. Handikappservicelagen känner inte heller till några åldersgränser. Vid behov kan således serviceboende ordnas för exempelvis barn, äldre personer och vuxna.

Enligt handikappserviceförordningen hör till serviceboende, bostad samt sådana tjänster i anslutning till boendet som är nödvändiga för den boende i det dagliga livet. Det centrala i serviceboende är att personen har en fungerande bostad, där han eller hon har en boendes rättigheter och skyldigheter och att han eller hon får tillräckligt med service och stöd för sitt boende. De ekonomiska ersättningssystemen för ändringsarbeten i bostad framgår i rapporten under artikel 9 om tillgänglighet.

Service och tjänster i anslutning till boendet kan vara hjälp med funktioner som hänför sig till boendet, såsom möjligheter att förflytta sig, påklädning, personlig hygien, mathushållning och städning av bostaden samt tjänster som behövs för främjande av den boendes hälsa, rehabilitering och trivsel.

Ur serviceanvändarens perspektiv är det mest centrala tillräcklig service, smidig servicehelhet och service som utgår från klientens behov. Serviceboende kan ordnas antingen i personen med gravt handikapp egen ägarbostad, hyresbostad eller annan motsvarande bostad eller i servicehus, serviceboendegrupp eller i annan boendeenhet. I serviceboende är det fråga om ordnande av sådan bostad där personen med hjälp av specialarrangemang som utförts i bostaden så självständigt som möjligt kan klara av funktioner som hör till normal livsföring trots de begränsningar funktionsnedsättningen ger upphov till. För att möjliggöra serviceboende kan man göra ändringsarbeten i bostaden eller skaffa olika slag av apparatur som trygghetstelefon.

Till serviceboende hör också tillräckliga tjänster med vars hjälp man säkerställer att personen med gravt handikapp klarar sig. Tjänsterna eller servicen kan ordnas genom bland annat personlig assistans, hemservice, stöd för närståendevård, hemsjukvård eller en kombination

av dessa stödformer och vid behov genom individuella servicelösningar.

Specialomsorgslagen (519/1977)²¹ innehåller bestämmelser om specialomsorger för dem som på grund av medfödd eller i utvecklingsåldern erhållen sjukdom eller skada hämmats eller störts i sin utveckling eller sina psykiska funktioner och som inte med stöd av någon annan lag kan få den service de behöver. Handikappservicelagen är primär i förhållande till specialomsorgslagen.

Ålands omsorgsförbund k.f. tillhandahåller specialomsorger för Ålands samtliga 16 kommuner. Omsorgsförbundet tillhandahåller bland annat gruppboendeservice, boendestöd och korttidsboende. Boendekön har under år 2016 kommit fast behoven av boendeservice på Åland och fasats ut i och med ibruktageandet av flera nya boendeenheter. Totalt beräknas samtliga 79 gruppboendeplatser vara belagda under 2018. Boendeservicens syfte och mål är att skapa en trygg hemmiljö för klienterna, där de kan leva sina liv med samma möjligheter och rättigheter som alla andra, en miljö där klienterna får möjlighet att utveckla sina färdigheter och sin självständighet. Omsorgsförbundets boendestöd har som mål och syfte att stödja klienter till att klara sin vardag i sina egna bostäder, vilka år 2018 beräknas omfatta 18 personer. Stöd kan erhållas dagar, kvällar och helger, men inte under natten (klockan 21–07). Den ambulerande personalen kommer på besök som planerats i förväg med klienten. Klienten kan även höra av sig vid behov av stöd utöver det som planerats. Korttidshemmet utgör en separat verksamhetsform inom boendeservicen. Utöver dessa tillhandahålls förmedlade tjänster berörande 12 personer där primärkommunen ingår avtal med annan utförare av specialomsorger i de fallen omsorgsförbundet inte kan ge optimal service. Förmedlade tjänster erhålls från Renatus vård och behandling AB (Sverige), Kårkulla och Salmela i riket samt Stiftelsen Hemmet på Åland.

Vid slutet av år 2016 erhöll sju klienter under 65 år, serviceboende enligt 22 § i socialvårdslagen (710/1982)²². Boendeservice tillhandahålls enligt 23 § person som av särskild orsak behöver hjälp eller stöd vid ordnandet av bostad eller boendeförhållanden. Sju klienter under 65 år bodde inom institutionsvård för äldre. Enligt 24 § avses med institutionsvård anordnande av vård, uppehälle och rehabiliterande verksamhet i sådan verksamhetsenhet inom socialvården som lämnar fortlöpande vård.

Institutionsvård ges den som är i behov av hjälp, vård eller annan omvårdnad som inte kan ordnas eller som det inte är ändamålsenligt att ordna i hans eget hem genom utnyttjande av någon annan socialservice.

Vid landskaparegeringens tillsyn av institutionsvården i landskapet Åland år 2013 uppmärksammades om att innan placering vid institutionsvård ska behovet av vård ha

²¹ tillämpas i landskapet Åland genom landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda

²² tillämplig genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård

fastställts och placeringens ändamålsenlighet vara övervägd. Det kan inte anses ändamålsenligt att placera klienter under 65 år och med stora specialbehov vad gäller vården och omsorgen, i lokaler och i en verksamhet avsedd för äldre och utan att behovet av specialkompetens tillgodosett. Landskapsregeringen uppmärksamgjorde om att verksamheten ska ordnas på behörigt sätt.

Reform av socialvårdslagstiftning på Åland

I *Regeringsprogram för ett hållbart Åland – kraftsamling för stabilitet och förändring* (år 2015–2019) framgår att hela sociala området behöver ses över och lagstiftning förenhetligas. Lagstiftningen skall bla. beakta FN konventionens bestämmelser. Landskapsregeringen avser att under 2018 överlämna underlag till ny socialvårdslagstiftning till lagberedning. Syftet är en hållbar välfärd genom fokus på tidiga, förebyggande insatser, sektorövergripande samarbete och ökad klientorientering. För att uppnå dessa målsättningar bör hinder för samarbete och samverkan till klientens bästa, som eventuellt finns i annan lagstiftning, avlägsnas. Med anledning av lagstiftningsreformen i riket att ersätta den nuvarande handikappservicelagen och specialomsorgslagen med en ny funktionshinderslag och anta lagstiftning om klienters och patienters självbestämmanderätt, i vilken ingår såväl riks- som åländsk behörighet avser landskapsregeringen vidta lagstiftningsåtgärder.

Artikel 20 Personlig rörlighet

Enligt 8 § i handikappservicelagen ska kommunen ordna skälig färdtjänst jämte följeslagarservice för en gravt handikappad person som på grund av sitt handikapp eller sin sjukdom nödvändigt behöver sådan service för att klara de funktioner som hör till normal livsföring. Enligt handikappserviceförordningen hör till färdtjänst jämte ledsagarservice sådana transporter som en gravt handikappad behöver för arbete, studier, utträttande av ärenden, deltagande i samhällelig verksamhet eller rekreation eller av annan sådan orsak och som hör till det dagliga livet. När det gäller att ordna färdtjänst och därtill hörande ledsagarservice betraktas som gravt handikappade de som har särskilda svårigheter att röra sig och som på grund av sitt handikapp eller sin sjukdom inte kan anlita de offentliga kollektivtrafikmedlen utan oskäligt stora svårigheter. Förutom de resor som är nödvändiga med tanke på arbete och studier även kan företa minst aderton sådana månatliga enkelresor som hör till det dagliga livet. Färdtjänst ordnas inte för den som får sådan service med stöd av någon annan lag.

År 2016 erhöll 24 (0–17 år), 206 (18–64 år) och 241 (65 år och äldre), totalt 471 personer färdtjänst enligt handikappservicelagen på Åland. Inom landskapet Åland ordnar kommunerna transportservicen till största delen genom ekonomisk ersättning för individuella taxitransporter. Självriskandelen är enligt klientavgiftsförordningens 6 § bunden till kollektivtrafikens avgifter vilken utgör en avgift mellan 2,00–4,50 euro enligt Ålands landskapsregerings beslut (2011:24) om trafiktaxa för personbefordran med buss i yrkesmässig trafik i landskapet Åland.

Enligt handikappservicelagens 9 § kan en handikappad person ersättas helt eller delvis för kostnader för anskaffning av redskap, maskiner och anordningar som den handikappade behöver för att klara de dagliga funktionerna. Kostnaderna för sådana nödvändiga ändringsarbeten som till följd av handikappet måste utföras på redskap, maskiner eller anordningar av standardmodell på t.ex. en bil ersätts i sin helhet.

I redogörelse av artikel 9 framgår beaktande av tillgängligheten inom transportsystemet på Åland.

Under rikets behörighet ligger ersättningar som personer med funktionsnedsättning i landskapet Åland kan få genom t.ex. skatteavdrag eller på grund av skada ådragen i militärtjänst eller genom försäkringslagstiftning.

Ålands landskapsregering har beviljat penningautomatmedel för certifiering, utbildning av assistanshundar till personer med epilepsi, diabetes eller fysisks funktionsnedsättning.

I februari 2018 ordnade Rådet för personer med funktionsnedsättning för landskapet Åland informationstillfälle för allmänheten om EU:s funktionshinderskort vilket kommer att finnas tillgängligt i landskapet Åland i slutet våren 2018. Med det gemensamma funktionshinderskortet kan personer med funktionsnedsättning påvisa sin funktionsnedsättning eller behov av assistans i EU-länder. Tex. vid resor, inom kollektivtrafik eller i kontakt med kundtjänstpersonal att man kan behöva ha en assistent med sig, mera tid för att uträtta och klargöra ärenden och hjälp med att röra sig m.m.

Ålands Fordonsmyndighet (fd. Motorfordonsbyrå) har under år 2016 antagit ett anpassat system för personer i behov av särskilt stöd vid förarexamen av körkort. Teoriprovet för förarexamen, det inledande teoriprovet och handledarprovet får utföras utan tidspress om t.ex. examinanden inte är läskunnig, är döv eller hänvisar till hälsoskäl. Om examinanden uppger hälsoskäl som orsak är denne skyldig att uppvisa ett undertecknat skriftligt utlåtande. Utfärdaren av utlåtandet ska vara av speciallärare, läkare, specialistläkare, psykolog, talterapeut, barnneurolog, neurolog, foniatriker, expert på dyslexi eller person med jämförbar profession.

Artikel 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Enligt landskapslag (1997:82) om allmänna bibliotek är de allmänna bibliotekens ändamål att tillgodose allmänhetens behov av kunskap, bildning och förströelse, främja intresse för litteratur och konst samt stödja utbildning och självständiga studier. De allmänna biblioteken skall ge bistånd vid inhämtande av information samt verka för att databaserad information görs tillgänglig för allmänheten. Biblioteken ska ställa böcker och andra medier till allmänt

förfogande samt ge handledning när det gäller att använda biblioteket. De allmänna biblioteken upprätthålls av kommunerna, medan landskapsregeringens ansvar är att skapa förutsättningar för denna verksamhet. Sjukhus och andra vårdinrättningar, som upprätthålls av landskapet, en kommun eller ett kommunalförbund och som har vårdtagare vilka inte utan svårigheter kan besöka de kommunala biblioteken, ska tillhandahålla sina vårdtagare bibliotekstjänster. I biblioteksförordning (1997:83) för landskapet Åland stadgas om att centralbibliotekets uppgifter bland annat är att utveckla arbetsmetoder samt anskaffa och utveckla hjälpmedel för biblioteksverksamhet i landskapet.

Landskapslag (2011:95) om radio- och televisionsverksamhet stadgar om de villkor som gäller för beställ-tv, radio- och televisionssändningar och mottagande av sådana i landskapet Åland. I 2 kap. 6 § framgår de allmänna kraven på sändningens innehåll. Den som har erhållit tillstånd eller är anmälningsskyldig ska se till att program som tillhandhålls i radio- eller televisionssändningar eller i beställ-tv är opartiska och sakliga samt att ingen kränks i sin rätt. Därvid ska beaktas att en vidsträckt yttrandefrihet och informationsfrihet ska råda i radio- och televisionssändningarna samt beställ-tv. Programverksamheten som helhet ska präglas av det demokratiska samhällsskickets grundidéer samt principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet.

Ålands Radio & TV har under år 2017 utarbetat ny grafik på Ålandskanalen utgående från Sveriges Synskadades Riksförbunds rekommendationer om typografi och layout efter påtryckningar av landskapsregeringen och Ålands synskadeförening r.f.. På Ålandskanalen framgår dagens nyheter i textformat.

Landskapslagen (2007:60) om posttjänster stadgar om att postföretag som beviljats tillstånd för postverksamhet av landskapsregeringen enligt 6 § ska erbjuda synskadade rätt att skicka försändelser som innehåller punktskrift och väger mindre än 7 kg avgiftsfritt, med undantag för flygtilläggsavgiften. Den synskadade ska på begäran av ett postföretag som avses i 1 mom. visa upp ett bevis på sin funktionsnedsättning.

I landskapet finns ingen separat språklagstiftning som definierar vad som avses med *språk*. 16 kap. i självstyrelselag (1991:71) för Åland omfattar språkstadganden i landskapet Åland. 2 § i barnomsorgslag (2011:86) för landskapet Åland stadgar om språk inom barnomsorgens verksamhet som bedrivs under kommunal ledning. Bland annat ska verksamheterna stöda barn med annat modersmål än svenska och ge alla barn en god grund för deras kulturella och språkliga identitet. Grundskolelag (1995:18) för landskapet Åland stadgar i 17 § om undervisningsspråket i grundskolan. Elever med annat modersmål än svenska skall om möjligt erhålla tillfällig stödundervisning på sitt modersmål. För hörselskadade elever kan teckenspråk användas i undervisningen. Rätten för en i landskapet Åland bosatt person att erhålla tolkningstjänst tryggas genom lagen om tolkningstjänst för handikappade personer (FFS 133/2010) vilken är tillämplig genom landskapslag (2010:99) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om tolkningstjänst för handikappade personer. I lagen avses med tolkning,

förmedling av budskap på teckenspråk eller med någon metod som förtydligar kommunikationen; förmedlingen av budskap kan ske mellan två språk eller språkinternt, när en metod som kompletterar eller förtydligar kommunikationen används.

Landskapsregeringen har beslutat överföra lag PM till lagberedning om de förändringar som krävs utgående från EU-rätten, implementering av Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/2102 av den 26 oktober 2016 om tillgänglighet avseende offentliga myndigheters webbplatser och mobila applikationer, tillgänglighetsdirektivet. Avsikten är att skapa en gemensam inre marknad för tillgänglig IT samt att öka tillgängligheten i offentliga digitala tjänster för personer med funktionsnedsättning. Under år 2017 lämnade landskapsregeringen utlåtande (ÅLR 2017/2284) till finansministeriet om utgångsläget i landskapet Åland för implementering av direktivet.

År 2017 antog Ålands landskapsregering *Kommunikationsstrategi för Ålands landskapsregerings allmänna förvaltning*. Kommunikationsstrategin omfattar värdegrunden för den allmänna förvaltningen vid Ålands landskapsregering. Målsättningen för all kommunikation är att landskapsregeringen både internt och externt ska ha beredskap att aktivt, korrekt, snabbt och tillgängligt informera om sitt arbete och presentera beslut och åtgärder i deras praktiska, politiska och historiska sammanhang. Den som kommunicerar i frågan ska vara trovärdig, öppen och ärlig. Både språk och innehåll ska vara lättillgängligt och lätt att förstå. Kommunikation och information ska alltid utgå från målgruppen, och därför anpassas efter den. Landskapsregeringens kommunikation med omgivningen ska förbättra förutsättningarna för en fungerande demokrati där medborgarnas rättigheter tillgodoses och verksamhetsförutsättningar för företag och organisationer skapas.

Landskapsregeringens har för avsikt att under år 2018 komplettera sin grafiska manual med nya typografiska riktlinjer. Då förslaget till ny grafisk manual presenterades valde ledningsgruppen att inte godta förslaget till typografiska riktlinjer då de ansåg att läsbarheten för personer med dyslexi inte undersökts och beaktats i tillräcklig utsträckning. Landskapets tryckta och digitala material ska ha ett typografiskt utseende som återspeglar värdegrunden för den allmänna förvaltningen, att landskapsregeringen är en lagbyggare som tjänar allmänheten öppet, jämlikt och professionellt samt att det görs genom att förvalta och utveckla självstyrelsen och samhällsresurserna för en hållbar framtid. Riktlinjer för landskapets typografi har utarbetats i samarbete med Rådet för personer med funktionsnedsättning för landskapet Åland. Att speciellt ta i beaktande behov som t.ex. dyslektiker, personer med synnedsättning eller kognitiva funktionsnedsättningar kan ha är ett sätt att förverkliga ambitionen om jämlik och professionell service.

Den digitala agendan för Åland är det övergripande styrdokumentet för omvandlingen av det åländska samhället till ett modernt e-samhälle. En del i arbetet med den digitala agendan är att ta fram gemensamma system som uppfyller de förväntningar den åländska befolkningen har om att få service och utföra sina ärenden digitalt. Tillgång till offentliga e-tjänster och

information är särskilt viktiga med tanke på kundperspektivet. Den teknikutveckling som sker och de system som byggs upp i samband med den digitala agendan ska vara tillgängliga och användbara. De digitala tjänster som tas fram inom den digitala agendan ska vara användbara och tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Detta för att säkra att hela den åländska befolkningen kan ta del av den utvecklade servicen. Landskapsregeringen har bla. för avsikt att starta ett projekt där centrala dokument som beskriver landskapsregeringens verksamhet tas fram i formatet "Lättläst".

Ålands landskapsregering beviljar Ålands Synskadeförening r.f. penningautomatmedel för *Taltidningen Åland* vilken ger synskadade personer på Åland möjlighet att läsa landskapet Ålands ena dagstidning för att kunna tillgodogöra sig samhällsinformation. Den digitala taltidningstekniken ger också möjlighet till att prenumerera på andra svenska taltidningar i Finland. Den åländska lokaltidningen utkommer digitalt på utgivningsdagen. Taltidningen har cirka 20 prenumeranter. För år 2018 ansöktes om medel om 10 800 euro.

Artikel 22 Respekt för privatlivet

Enligt 10 § i grundlagen skyddas varje enskild persons privatliv, heder och hemfrid. Brev- och telefonhemligheten samt hemligheten i fråga om andra förtroliga meddelanden är okränkbar.

Offentliga myndigheters handlingar är offentliga, om inte annat föreskrivs i landskapslag (1977:72) om allmänna handlingars offentlighet eller annan lag. I 2 kap. föreskrivs om allmänna handlingar som bör hemlighållas. Enligt 9 § e p. ska handlingar hemlighållas då handlingen hänför sig till själavården, hälso- och sjukvården, vårdväsendet, skolväsendet, beskattningen eller den offentliga kontrollverksamheten och innehåller sådana uppgifter om enskild persons privata förhållanden, att handlingens tillhandahållande kan utsätta berörda person eller hans anhöriga för skada, lidande eller obehag.

Syftet med landskapslag (2007:88) om behandling av personuppgifter inom landskaps- och kommunalförvaltningen är att säkerställa att människor skyddas mot att deras personuppgifter används på ett kränkande sätt genom en myndighets behandling av personuppgifter samt att främja en god informationshantering inom myndigheterna. Enligt 7 § är behandling av känsliga personuppgifter förbjuden. Känslig information enligt lagen anses bland annat vara uppgifter som beskriver en persons hälsa. I 8 § föreskrivs om undantag från förbudet mot behandling av känsliga uppgifter. Det är trots förbudet i 7 § bland annat tillåtet att behandla känsliga personuppgifter om behandlingen är nödvändig för förebyggande hälso- och sjukvård, medicinska diagnoser, vård eller behandling eller administration av hälso- och sjukvård eller uppgifterna behandlas av en person som är yrkesmässigt verksam inom hälso- och sjukvården och har tystnadsplikt. Tillåten behandling gäller även den registrerades behov av socialvård eller de socialvårdstjänster, stödåtgärder eller andra förmåner inom socialvården som beviljats den registrerade eller andra uppgifter som är nödvändiga för omsorg av den registrerade.

Inom hälso- och sjukvården samt rehabiliteringen gäller vid hanteringen av information till skydd för den enskilde med funktionsnedsättning liksom för alla övriga patienter ett lagstadgat skydd²³. Syftet med lagstiftningen är att säkerställa att människor skyddas mot att deras personuppgifter används på ett kränkande sätt genom en myndighets behandling av personuppgifter samt att främja en god informationshantering inom myndigheterna.

Lagstiftningen tillämpas på sådan myndighetsbehandling av personuppgifter som helt eller delvis är automatiserad. Lagstiftningen gäller även för annan behandling av personuppgifter vid myndighet, om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i ett register med personuppgifter eller en del av ett sådant. Huvudregeln är att en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården eller någon annan som arbetar vid en verksamhetsenhet för hälso- och sjukvård eller utför uppdrag för den, utan patientens skriftliga samtycke får inte till utomstående lämna sådana uppgifter som ingår i journalhandlingarna. Om patienten saknar förutsättningar att bedöma betydelsen av ett sådant samtycke, får uppgifterna lämnas med skriftligt samtycke av patientens lagliga företrädare. Med utomstående avses i denna lag personer som inte vid verksamhetsenheten eller på uppdrag av den deltar i vården av patienten eller i andra uppgifter i samband med vården. Tystnadsplikten kvarstår efter det anställningsförhållandet eller uppdraget har upphört. Journalhandlingarna ska upprättas och förvaras med medel och metoder som säkerställer att integriteten och användbarheten hos de uppgifter som finns i handlingarna kan tryggas under förvaringstiden. De som deltar i vården av en patient eller i anslutande uppgifter får hantera journalhandlingar endast i den omfattning som deras arbetsuppgifter och ansvar förutsätter. Rätten för dem som arbetar vid en verksamhetsenhet för hälso- och sjukvård att använda uppgifterna i journalhandlingar ska anges detaljerat.

Ett elektroniskt patientdatasystem ska inbegripa ett system för kontroll av användarrättigheterna. Med hjälp av kontrollsystemet kan varje användare tilldelas sådana användarrättigheter till journalhandlingarna och de olika funktionerna i patientdatasystemet som motsvarar användarens arbetsuppgifter. Den som använder elektroniska patientdatasystem ska specificeras och identifieras så att användaren verifieras på ett entydigt sätt. Rätten till det beskrivna skyddet gäller alla patienter.

Allas lika rätt till sjukvård är garanterad i lag. Sjukvården ska genomföras med beaktande av patientens behov av medicinsk vård, vetenskap och beprövad erfarenhet samt god vårdpraxis och goda rutiner. Vården ska genomföras på ett ändamålsenligt sätt och genom ett ändamålsenligt samarbete. Vården ska genomföras i form av öppenvård när detta är ändamålsenligt samt möjligt med beaktande av patientsäkerheten. För genomförandet av vården och rehabiliteringen ska en vård- och rehabiliteringsplan göras upp. Planen ska

²³ Landskapslagen (2007:88) om behandling av personuppgifter inom landskaps- och kommunalförvaltningen, lag om patientens ställning och rättigheter FFS 785/1992 tillämpas genom landskapslag (1993:61) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om patientens ställning och rättigheter, Social- och hälsovårdsministeriets förordning om journalhandlingar FFS 298/2009.

utarbetas i samförstånd med patienten, dennes anhöriga eller närstående eller lagliga företrädare. Beträffande innehållet i planen och delaktiga i ärendet gäller dessutom vad som föreskrivs särskilt om dem.

I kap. 3 i lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000)²⁴ föreskrivs om sekretess, tystnadsplikt och utlämnande av sekretessbelagda uppgifter inom socialvården.

Landskapsregeringen har ett pågående arbete med att ta fram underlag till lagstiftning om klienthandlingar inom socialvården med beaktande av de åländska förhållanden. Lagens huvudsakliga utgångspunkter ska vara att förenhetliga klienthandlingars innehåll och underlätta internt och sektorsövergripande samarbete inom socialvården samt inom socialvården och hälso- och sjukvården. I frågor gällande bl.a. integritet, sekretess och tystnadsplikt hänvisas i första hand till ovannämnd lagstiftning (offentlighetslagen, personuppgiftslagen samt klientlagen), men t.ex. samarbetsformerna utgör en precisering från dessa.

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), GDPR börjar tillämpas inom EU den 25 maj 2018. Syftet med dataskyddsförordningen är att enskilda ska få större kontroll över sina personuppgifter. GDPR tillämpas direkt på Åland, också inom landskapets behörighet. Landskapsregeringen avser under år 2018 anta kompletterande dataskyddslagstiftning till GDPR.

Artikel 23 Respekt för hem och familj

Enligt 27 § i självstyrelselagen ligger rätten att ingå äktenskap, upprätta familj, barns rättsliga ställning och adoption under rikets lagstiftningsbehörighet.

Enligt landskapslag (2011:114) om hälso- och sjukvård ska Ålands hälso- och sjukvård ordna rådgivning för gravida kvinnor och familjer som väntar barn samt för barn under läropliktåldern och för deras familjer. Rådgivningens uppgift är att bland annat stödja föräldraskapet och familjens allmänna välfärd, att främja en hälsosam uppväxt- och utvecklingsmiljö för barnet samt sunda levnadsvanor i familjen och att i ett tidigt skede identifiera barnets och familjens behov av särskilt stöd. Vid ordnande av rådgivning ska vid behov samarbete ske med instanser som svarar för barnomsorg, barnskydd, annan socialvård och specialiserad sjukvård samt med andra relevanta instanser.

Barnskyddslag (417/2007) tillämpas i landskapet genom landskapslag (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen. Enligt barnskyddslagen har barnets

²⁴ tillämplig genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård

föräldrar och andra vårdnadshavare huvudansvaret för barnets välfärd. Myndigheter som arbetar med barn och familjer skall stödja föräldrar och vårdnadshavare i deras uppgift som fostrare samt sträva efter att erbjuda familjen nödvändig hjälp tillräckligt tidigt samt vid behov hänvisa barnet och familjen till barnskyddet. Barnskyddet skall stödja föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran i fostran av och omsorg om barnet genom att ordna behövliga tjänster och stödåtgärder. För att främja barns och unga personers välfärd tillhandahålls förebyggande barnskydd då barnet eller familjen inte är klient inom barnskyddet. Genom det förebyggande barnskyddet främjas och tryggas barns uppväxt, utveckling och välfärd samt ges stöd i föräldraskapet. Det förebyggande barnskyddet omfattar sådant stöd och särskilt stöd som ges till exempel inom undervisning, ungdomsarbete och dagvård, vid rådgivningsbyråerna för mödravård och barnavård samt inom annan social- och hälsovård.

En förälders eller ett barns funktionsnedsättning är inte i sig en grund för barnskydd. Om stöd eller särskilt stöd till grundläggande tjänster eller tjänster för personer med funktionsnedsättning inte är tillräckligt för att skydda barnets utveckling och välfärd, kommer barnet och familjen att omfattas av barnskydd. Barn och familjer måste i första hand stödjas av öppenvårdens stödåtgärder. Behovet av öppenvårdens stödinsatser utvärderas i samarbete med socialarbetare och klienter, så att stödet svarar mot klientens behov. Kommunen skall se till att förebyggande barnskydd samt barn- och familjeinriktat barnskydd till sin innebörd och omfattning ordnas så som behovet i kommunen förutsätter.

Enligt barnskyddslagen är det organ som ansvarar för socialvården skyldig till att omhänderta ett barn och ordna barnets vård utom hemmet, om brister i omsorgen om barnet eller andra uppväxtförhållanden hotar att allvarligt äventyra barnets hälsa eller utveckling, eller barnet allvarligt äventyrar sin hälsa eller utveckling genom att använda rusmedel, genom en brottslig gärning som inte kan anses obetydlig eller genom annat därmed jämförbart beteende. Omhändertagande och vård utom hemmet kan dock tillgripas endast om stödåtgärder inom öppenvården inte är lämpliga eller möjliga för en omsorg i enlighet med barnets bästa eller om de har visat sig vara otillräckliga, och vården utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa i enlighet med lagens 4 §. Ett barn som vårdas utom hemmet skall tillförsäkras för barnets utveckling viktiga, fortgående och trygga mänskliga relationer. Barnet har rätt att träffa sina föräldrar, syskon och andra barnet närstående personer genom att ta emot gäster eller företa besök utanför platsen för vård utom hemmet samt att hålla kontakt med dem i övrigt per telefon eller genom att sända och ta emot brev eller därmed jämförbara andra förtroliga meddelanden eller andra försändelser.

Under rikets lagstiftningsbehörighet ligger aborter och sterilisering.

Artikel 24 Utbildning

Antalet elever och studerande i behov av särskilt stöd ökar i skolan. Målgruppen för de olika stödinsatserna är mångfacetterad. Det finns barn, ungdomar och vuxna som behöver särskilda stödinsatser på grund av olika fysiska och psykiska funktionsnedsättningar, sjukdom, neuropsykiatriska symptom, osv men det finns även högpresterande barn och unga vars skolgång underlättas av olika sÄrlösningar. En ökad inkludering och individualisering av elever med olika stödbehov i grundskolans allmänna undervisning och i utbildningen på gymnasienivå ställer nya förväntningar på kompetens och bemötande varvid avsikten bla. är att vidta fortbildningsinsatser för att öka lärarnas beredskap och kompetens att hantera olika typer av särbehov i grundskolan, gymnasie- och högskolenivå samt för att höja arbetsplatshandledares kompetens och beredskap att handleda studerande med särskilda behov på arbetsplats.

Nuvarande grundskola och utbildning på gymnasienivå tillgodoser majoriteten av elevers och studerandes behov av strukturer för lärande. En grupp elever och studerande har behov av andra och differentierade undervisningsmetoder eller undervisningsformer. Det är nödvändigt att uppnå en ökad flexibilitet i förverkligandet av undervisningen t.ex. genom alternativa undervisningsmetoder, alternativa sätt att organisera undervisningen eller genom alternativa studievägar. Det förutsätts en tillåtande lagstiftning och tydliga anvisningar för att uppnå flexiblare undervisningsformer och organisationer. Ålands landskapsregeringen har påbörjat en revidering av grundskolelagen (1995:18) för landskapet Åland, grundskolans läroplan samt landskapslag (2011:13) om gymnasieutbildning. Landskapsregeringen nya läroplansanvisningar för specialundervisningen i grundskolan "Stöd för lärande" ska även införas i läroplansgrunderna för utbildning på gymnasienivå för att uppnå enhetlighet och kontinuitet i stödåtgärderna.

Med anledning av att lagstiftningen är eftersatt i landskapet inom området för elev- och studerandevård har landskapsregeringen för avsikt att utarbeta särskild lagstiftning för att gälla alla utbildningsnivåer. I landskapslag om utbildning på gymnasienivå och landskapslag (2002:81) om Högskolan på Åland saknas även stöd för bedömning av lämpliga åtgärder då en person har hälsorelaterade problem med studierna, varvid lagstiftningsåtgärder ska vidtas.

Utbildningsutbudet för studerande med funktionsnedsättning är smalt på gymnasienivå. Det innebär att studerande har få anpassade utbildningsalternativ att välja emellan. För att kunna bredda utbildningsutbudet bör en organisation som möjliggör och integreringskapandet av individuella studievägar utvecklas inom Ålands yrkesgymnasium. Ett utbildningsalternativ för personer med gravt nedsatt intellektuell funktionsförmåga (utvecklingsstörning) saknas helt. Likaså saknas fortbildningsalternativ för vuxna. Ålands landskapsregeringen har för avsikt att ta fram en handlingsplan för utveckling av specialundervisningen i Ålands yrkesgymnasium. Bredare utbud av utbildningsalternativ på gymnasienivå ska skapas samt

riktade insatser kring olika specialbehov.

Arbetsmarknaden är begränsad för studerande med funktionsnedsättning under studietiden. Under studietiden förutsätts tillgång till lämpliga arbetsplatser med arbetsuppgifter och handledning anpassad till den studerandes behov av stöd. Det saknas en koordinering och samordning mellan Ålands gymnasium och Ålands Omsorgsförbund då arbetsplatser för lärande i arbete (LIA) och handledd praktik ska tillhandahållas. En ökad tillgång till LIA-platser, anpassade arbetsuppgifter och skyddade arbetsplatser är förutsättningar för att utbildning på gymnasienivå ska leda till en framgångsrik yrkesverksamhet för studerande med funktionsnedsättning. Avsikten är att samordning, koordinering av LIA-platser och praktikplatser för personer med funktionsnedsättning och individuella studievägar ska möjliggöras.

Grundskolelagen (1995:18) för landskapet Åland föreskriver om allmänbildande grundutbildning. Verksamheten skall främja demokratiska värderingar, internationell förståelse, jämställdhet mellan könen och fredsvilja. Grundutbildningen skall utformas i enlighet med principerna om människors lika värde. Undervisningen i grundskolan bedrivs i form av allmänundervisning, specialundervisning, stödundervisning, elevhandledning och verksamhet utanför skolan och kan omfatta specialklasser som kan sammanföras till en specialskola.

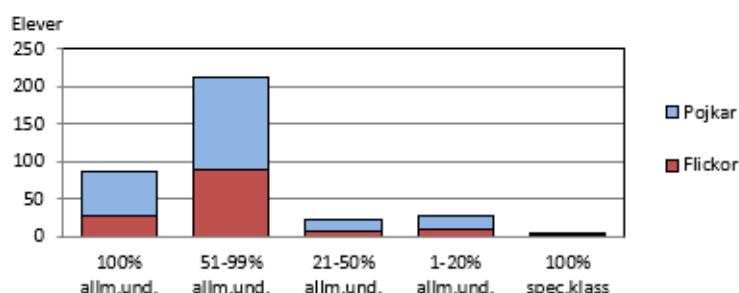
Undervisningsspråket i grundskolan är svenska. Elever med annat modersmål än svenska skall om möjligt erhålla tillfällig stödundervisning på sitt modersmål och för hörselskadade elever kan teckenspråk användas i undervisningen. Om läroplikt stadgas att barn som på grund av handikapp inte kan få undervisning i den nioåriga grundskolan blir läropliktigt det år då det fyller sex år. Skolnämnden kan av särskilda skäl ge ett barn rätt att inleda sin skolgång ett år senare än det år då läroplikten inträder. Läroplikten upphör senast efter tio år och för ett handikappat barn efter elva år. Varje läropliktigt barn skall erbjudas möjlighet att uppfylla sin läroplikt i grundskolan eller i en motsvarande skola för syn- och hörselskadade barn. Alla barn har rätt till förundervisning året innan läroplikten uppkommer.

I landskapet Ålands läroplan för grundskolan framgår, att då det är pedagogiskt möjligt och ändamålsenligt ska elever med fysiska eller psykiska handikapp integreras i den vanliga undervisningen. Skolan ska skapa sådana mångsidiga inlärningsmiljöer där eleverna kan ställa upp egna mål och ges möjlighet att hitta arbetssätt som passar deras personliga inlärningsstil. Lärmiljön ska stöda elevernas tillväxt och lärande. Den ska fysiskt, psykiskt och socialt vara trygg, lugn och uppmuntrande och stöda elevernas hälsa. Vid planeringen av arbetssätten och inlärningsmiljön ska hänsyn tas till elevernas kognitiva, emotionella, sociala och fysiska mognad och förutsättningar. Varje elev i grundskolan har rätt till adekvat handledning och stöd. Eleven ska få tillräckligt stöd genast när behovet uppstår och det är därför viktigt att redan i ett tidigt skede identifiera svårigheter och andra faktorer, både tillfälliga och långvariga, som

kan hindra och försvåra skolgång och lärande. Skolan ska, med tanke på fortsatta studier och arbetsliv, ägna särskild uppmärksamhet åt sina elever i behov av särskilt stöd.

I landskapsregeringens fastställda läroplansgrunder för den allmänbildande gymnasieutbildningen och grundläggande yrkesutbildningen framgår att skolan ska erbjuda yrkesinriktad specialundervisning. Skild utbildning för yrkesträningsundervisning kan även utformas. De yrkesinriktade utbildningarna med anpassad läroplan är avsedda för studerande med funktionsnedsättning eller därmed jämförbar orsak och som därför är i behov av särskilt stöd. Antalet studieplatser till utbildningarna ska följa gällande dimensioneringsbeslut. Målet för den yrkesinriktade specialundervisningen är att den studerande når en sådan yrkeskompetens att sysselsättning i arbetslivet lyckas. Målsättningen med yrkesträningsundervisningen är att den studerande utvecklar sådana grundläggande kunskaper som han/hon, utgående från sina individuella förutsättningar, behöver för att kunna leva ett vuxenliv som innehåller meningsfullt boende och meningsfull fritid samt lämpligt arbete.

Stödet för lärande och skolgång i grundskolan delas in i allmänpedagogiskt, specialpedagogiskt och mångprofessionellt stöd. Därutöver finns undervisning för elever med förlängd läroplikt (träningsundervisning). Över en femtedel av eleverna fick någon av dessa stödformer under hösten 2017. Allmänpedagogiskt och specialpedagogiskt stöd är vanligast med ungefär 270–280 elever vardera, drygt 80 barn får mångprofessionellt stöd och träningsundervisningen omfattar 27 elever. Av eleverna med specialpedagogiskt eller mångprofessionellt stöd har en fjärdedel all sin undervisning inom allmänundervisningen och drygt hälften deltar mellan 51–99 procent i allmänundervisning. Endast ett fåtal av eleverna med specialpedagogiskt eller mångprofessionellt stöd får all sin undervisning i specialklass. I tabellen nedan framgår elever (pojkar och flickor) med specialpedagogiskt eller mångprofessionellt stöd efter ställe där undervisningen anordnades hösten 2017

År 2017 utexaminerades 3 elever från den yrkesinriktade specialundervisningen och 2 elever från yrkesträningen. Inför höstterminen 2018 har den yrkesinriktade specialundervisningen vid Ålands yrkesgymnasium fyra nybörjarplatser inom kompetensområdet hemarbets- och rengöringsservice, sex stycken inom fastighetsservice och fyra inom hotell-, restaurang- och cateringbranschen.

Artikel 25 Hälsa

I lagstiftningen särskils inte personer med funktionsnedsättning ifråga om skyddet mot diskriminering. Likaledes ifråga om säkerställande av tillgången till högkvalitativ hälso- och sjukvård inkluderande sexuell och reproduktiv hälsa. Se i övrigt rapportering gällande artikel 22.

Allas lika rätt till sjukvård är garanterad i lag. Sjukvården ska genomföras med beaktande av patientens behov av medicinsk vård, vetenskap och beprövad erfarenhet samt god vårdpraxis och goda rutiner. Vården ska genomföras på ett ändamålsenligt sätt och genom ett ändamålsenligt samarbete. Behovet av medicinsk rehabilitering samt rehabiliteringens mål och innehåll ska fastställas i en individuell, skriftlig rehabiliteringsplan.

Landskapsregeringen ska följa med befolkningens hälsa och välfärd och de faktorer som inverkar på hälsan och välfärden inom olika befolkningsgrupper samt följa med effekterna av de åtgärder som sätts in för att svara mot befolkningens välfärdsbehov. En rapport om befolkningens hälsa och välfärd och de åtgärder som vidtagits ska en gång per lagtingsperiod överlämnas till lagtinget, Folkhälsorapport. Landskapsregeringen ska i samband med beredning av beslut bedöma och beakta de konsekvenser besluten har för befolkningens hälsa och välfärd.

Ålands hälso- och sjukvård, ÅHS ska ordna hälsorådgivning som bidrar till att främja hälsan och välfärden och förebygga sjukdomar hos befolkningen i landskapet. Ålands hälso- och sjukvård ska se till att sådana hälsoundersökningar genomförs som är nödvändiga för att följa och främja hälsan och välfärden hos befolkningen. Ålands hälso- och sjukvård ska ordna preventivmedelsrådgivning och annan rådgivning som främjar den sexuella och reproduktiva hälsan. Hälsorådgivningen och hälsoundersökningarna ska bidra till att främja arbets- och funktionsförmågan och den psykiska hälsan samt förebygga sjukdomar. Personer med funktionsnedsättning särskiljs inte gällande det allmännas skyldigheter.

Ålands hälso- och sjukvård ska ordna rådgivning för gravida kvinnor och familjer som väntar barn samt för barn under läropliktsåldern och för deras familjer.

Rådgivningens uppgifter är:

- 1) att regelbundet och utifrån det individuella behovet övervaka och främja fostrets sunda tillväxt, utveckling och välfärd samt främja hälsan hos gravida kvinnor och kvinnor som fött barn,
- 2) att främja barnets sunda tillväxt, utveckling och välfärd samt följa upp dessa i genomsnitt en gång i månaden under barnets första levnadsår och därefter årligen och utifrån det individuella behovet,
- 3) att följa med barnets munhälsa minst vartannat år,

- 4) att stödja föräldraskapet och familjens allmänna välfärd,
- 5) att främja en hälsosam uppväxt- och utvecklingsmiljö för barnet samt sunda levnadsvanor i familjen och
- 6) att i ett tidigt skede identifiera barnets och familjens behov av särskilt stöd och undersökningar samt att stödja barnet och familjen och vid behov hänvisa dem till undersökningar och vård.

När Ålands hälso- och sjukvård ordnar rådgivning ska den vid behov samarbeta med instanser som svarar för barnomsorg, barnskydd, annan socialvård och specialiserad sjukvård samt med andra relevanta instanser.

Ålands hälso- och sjukvård ska ordna screening i enlighet med det nationella screeningprogrammet. Utöver detta kan Ålands hälso- och sjukvård, då det är medicinskt motiverat, ordna screening och hälsoundersökningar i syfte att konstatera en viss sjukdom eller dess förstadium eller för att upptäcka sjukdomsalstrare.

Gällande lagstiftning och andra åtgärder för att se till att personer med funktionsnedsättning erbjuds hälsovård på grundval av deras fria och informerat samtycke, se redogörelse i artikel 22.

Socialförsäkringssystemet och sjukvårdssystemet är riksbehörighet. Patientskadeförsäkringen täcker skador för alla patienter på ett likvärdigt sätt.

Landskapets tillgänglighetsarbete som även omfattar hälso- och sjukvården avser att eliminera strukturella hinder för personer med olika funktionsnedsättningar. För tillgänglighetsarbetet finns en tillgänglighetsplan och uppföljning, i övrigt se rapportens artikel 9.

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

Då en person behöver specialredskap eller verktyg/hjälpmedel för att förebygga, korrigera eller kompensera en grav funktionsnedsättning som beror på sjukdom eller skada, tar samhället ansvar för kostnaderna. Medicinsk rehabilitering regleras i lag²⁵. Hjälpmedelstjänsterna är en del av den medicinska rehabiliteringen. För samtliga hjälpmedel som förskrivs på betalningsförbindelse via ÅHS gäller den av Ålands landskapsregering 2017 fastställda instruktionen för medicinsk rehabilitering. En förutsättning för att man ska få hjälpmedel enligt medicinsk rehabilitering är en av läkare konstaterad grav funktionsnedsättning som beror på sjukdom eller skada och ett behov av hjälpmedel som uppkommer av sjukdomen/skadan. Ett personligt hjälpmedel är ett hjälpmedel som är avsett för en enskild patient i den dagliga livsföringen för att kompensera en funktionsnedsättning i förhållande till miljön. Beviljandet av hjälpmedel sker på medicinska grunder som alltid görs

²⁵ Landskapslagen om hälso- och sjukvård (ÅFS 114/2011) § 42.

på basen av en individuell bedömning. Diagnos i sig ger ingen rätt att erhålla hjälpmedel. Sakkunnig inom respektive hjälpmedelsområde bedömer behovet av hjälpmedel som en del i den totala vården av patienten. Valet av hjälpmedel grundar sig på ett samarbete mellan patient och sakkunniga inom ifrågavarande hjälpmedelsområde. I samarbete med patient och närstående kartläggs funktionsförmågan, hur patienten klarar av de dagliga göromålen, livssituation, individuella behov och målsättning med hjälpmedlet.

Enligt lag ska inom hälso- och sjukvården vid behov utarbetas en plan för undersökning, vård och medicinsk rehabilitering eller någon annan motsvarande plan. Av planen ska framgå hur och enligt vilken tidtabell vården av patienten ordnas. Planen ska utarbetas i samförstånd med patienten, dennes anhöriga eller närstående eller lagliga företrädare. Beträffande innehållet i planen och delaktiga i ärendet gäller dessutom vad som föreskrivs särskilt om dem.

En patient har rätt att få upplysningar om sitt hälsotillstånd, vårdens och behandlingens betydelse, olika vård- och behandlingsalternativ och deras verkningar samt om andra omständigheter som hänför sig till vården och behandlingen och som har betydelse då beslut fattas om hur patienten ska vårdas. Upplysningar ska dock inte ges mot patientens vilja eller om det är uppenbart att de skulle medföra allvarlig fara för patientens liv eller hälsa.

Inom hälso- och sjukvården finns olika yrkesgrupper med sakkunskap om habilitering och rehabilitering såväl inom somatiken som inom den psykiatriska vården. De flesta yrkesgrupper som arbetar med dessa frågor är legitimerade yrkespersoner. Det betyder att det finns lagstiftning som reglerar utövningen av yrket, grundutbildningens innehåll och kravet på fortbildning. I det följande beskrivs några av särskilda yrkeskategorier.

Ergoterapeuterna ger ergoterapi som riktar sig till alla åldersgrupper och omspannar de flesta funktionsnedsättningar från lindriga besvär till grava funktionsnedsättningar. Arbetet sker inom somatisk vård (finns även ergoterapi inom psykiatrin) på såväl primärvårds- som specialistsjukvårdsnivå. Verksamheten handlar om allt från förebyggande arbete till rehabilitering av svåra sjukdomstillstånd. Ergoterapin är en del av den medicinska rehabiliteringen. Ergoterapeuterna jobbar både med ineliggande patienter på vårdavdelningar och med öppenvårdspatienter på mottagningen. Ergoterapin har sakkunskap och arbetet består främst av: handträning, ortostillverkning, hjälpmedelsutprovningar, hembesök och bostadsanpassningar, ADL-träning, rehabilitering av neurologiska sjukdomar, kognitiva bedömningar och träning, bedömningar av barn med speciella behov och bedömningar av arbetsförmåga.

Inom fysioterapin arbetar fysioterapeuter. Fysioterapin riktar sig till alla åldersgrupper och omspannar de flesta funktionsnedsättningar från lindriga besvär till grava funktionsnedsättningar. Arbetet sker både inom somatisk och psykiatrisk vård och på såväl primärvårds- som specialistsjukvårdsnivå. Verksamheten handlar om allt från förebyggande arbete till rehabilitering av svåra sjukdomstillstånd. Fysioterapin behandlar främst patienter med problem i stöd- och rörelseorganen eller patienter med neurologiska sjukdomar.

Fysioterapeuterna ingår i flera olika multiprofessionella team och har nära samarbete med andra enheter inom hälso- och sjukvården.

Inom talterapi arbetar talterapeuter. Talterapi riktar sig till alla åldersgrupper och omspänner de flesta funktionsnedsättningar från lindriga besvär till grava funktionsnedsättningar. Arbetet sker både inom somatisk och psykiatrisk vård och på såväl primärvårds- som specialsjukvårdsnivå. Verksamheten handlar om allt från förebyggande arbete till rehabilitering av svåra sjukdomstillstånd. Talterapi utreder och bedömer barn, ungdomar och vuxna med olika typer av tal-, språk- och kommunikationsnedsättningar under utvecklingsåren, tal-, språk- och kommunikationsnedsättningar till följd av neurologisk skada/sjukdom, stamning, röstproblem, munmotoriska svårigheter, och ät- och sväljsvårigheter. Talterapeuterna arbetar huvudsakligen vid mottagningen samt vid ÅHS vårdavdelningar. Arbetet sker ofta i team.

Den som ansvarar för rehabiliteringen, tillsammans med patienten och vid behov tillsammans med patientens anhöriga, ska göra upp en rehabiliteringsplan. I rehabiliteringsplanen fastställs de rehabiliteringsåtgärder som behövs. Här ska beaktas att hjälpmedelstjänsterna harmonierar med de tjänster som socialväsendet, Folkpensionsanstalten, arbetsmarknads- och studieserviceenheten, skolor och försäkringsbolag ansvarar för. Eftersom hjälpmedelstjänster är en del i ett större rehabiliteringssammanhang bör planering och uppföljning kring hjälpmedelsbehov alltid ingå i rehabiliteringsplanen. Alla hjälpmedelsanskaffningar enligt medicinsk rehabilitering ska göras i samråd mellan behandlande läkare, klinikchef, patient och den sakkunniga som bedömer hjälpmedelsbehovet och gör utprovningen. Alla hjälpmedelsanskaffningar ska vara planerade.

År 2017 genomfördes en sammanslagning av barn- och ungdomskliniken och barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen inom Ålands hälso- och sjukvård. Ur ett barnperspektiv var det viktigt att de verksamheter som arbetar med familjer och barn, med både fysisk och psykisk problematik, kan samordna sina insatser för barnens bästa, och skapa förutsättningar att utveckla vården som en helhet. Inom Ålands hälso- och sjukvård finns därtill ett multiprofessionellt team, det s k BUF-teamet (Barns Utveckling och Funktionshinder), som utreder och behandlar barn och ungdomar med avvikelser i utvecklingen samt neurologiska sjukdomar, och erbjuder familjen relevant stöd och hjälp. BUF-teamet består av barn- och ungdomspsykiater, psykologer, barnläkare, talterapeuter, ergoterapeuter, fysioterapeuter och habiliteringskoordinator. BUF-teamet är ett samarbete mellan den somatiska och den psykiatriska vården vid barn- och ungdomskliniken och paramedicinska mottagningen vid medicinkliniken.

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Huvuduppgifterna för landskapets arbetsmarknadspolitiska verksamhet är bland annat att motverka diskriminering på arbetsmarknaden, att underlätta för personer med svag ställning på arbetsmarknaden att få arbete och förhindra utslagning från arbetsmarknaden. Arbetsmarknadsservicen ska utformas så att den stärker den enskildes möjligheter att få eller behålla ett bestående arbete på den öppna arbetsmarknaden som så nära som möjligt ansluter till hans eller hennes förutsättningar och önskemål. Den del av arbetsmarknadspolitiken som Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet, AMS ansvarar för består av arbetsförmedling, sysselsättningsfrämjande utbildning, vägledning, information, särskild service för personer med nedsatt arbetsförmåga, stödinriktade åtgärder och andra sysselsättningsfrämjande åtgärder.

AMS erbjuder sina tjänster enligt landskapslagen (2006:8) om arbetsmarknadspolitisk verksamhet i form av självbetjäning och personlig service. AMS ska tillsammans med den som söker arbetsmarknadsservice utreda behovet av service, så att den service som tillhandahålls enligt lagen på bästa sätt främjar placeringen av den som är arbetssökande på den öppna arbetsmarknaden.

När arbetsmarknadsservice tillhandahålls ska den sökande i första hand erbjudas möjlighet att själv använda servicen med hjälp av självbetjäning eller information. Om användningen av service på detta sätt inte är ändamålsenlig med tanke på en sökandes servicebehov eller inte leder till att han eller hon finner något arbete eller utbildning, ska AMS stödja den sökande med mer kvalificerade serviceinsatser. Då sysselsättningsfrämjande åtgärder erbjuds tillsammans med sysselsättningsstöd ska åtgärden i första hand inriktas på att sysselsätta sådana arbetslösa vars behov är störst, bland annat personer med nedsatt arbetsförmåga.

Arbetslösa personer med en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga har rätt att ta del av all service som finns att tillgå hos AMS på samma villkor som andra arbetssökande. Syftet med servicen för personer med nedsatt arbetsförmåga är att främja personernas yrkesplanering samt möjligheter till att finna och behålla ett arbete för att därigenom främja integrering och återintegrering i samhället. För personer med nedsatt arbetsförmåga kan AMS tillhandahålla särskild service i form av undersökningar som utreder hälsotillstånd och lämplighet för arbete och utbildning, rådgivning och handledning som anknyter till utbildning och placering i arbete.

En person anses ha nedsatt arbetsförmåga enligt lagen om arbetsmarknadspolitisk verksamhet om hans eller hennes arbetsförmåga på grund av skada, sjukdom eller funktionsnedsättning förorsakar men för personens möjligheter att få ett lämpligt arbete, behålla ett arbete eller att avancera i ett arbete. Skada, sjukdom eller funktionsnedsättning måste vara konstaterad på ett behörigt sätt.

Personer med nedsatt arbetsförmåga kan genom arbetsprövning erbjudas en möjlighet att

pröva på ett nytt arbetsområde. En arbetsgivare kan beviljas stöd för specialarrangemang på arbetsplatsen, om placeringen av en person med nedsatt arbetsförmåga i arbete eller hans eller hennes möjligheter att behålla sitt arbete kan förutsätta sådana ändringar eller arrangemang i de yttre förhållandena på arbetsplatsen i fråga om arbetsmaskiner, -redskap eller -metoder, som är nödvändiga för att eliminera eller lindra de olägenheter som en skada eller sjukdom medför. Under år 2017 erhöll 11 personer (34 personer år 2016) med nedsatt arbetsförmåga en möjlighet att pröva på ett nytt arbetsområde genom arbetsprövning på en arbetsplats. En arbetsgivare har år 2017 erhållit stöd för specialarrangemang på arbetsplatsen för att kunna anställa en person med funktionsnedsättning.

En arbetslös arbetssökande kan stödjas med hjälp av sysselsättningsstöd om han eller hon inte har kunnat få ett arbete genom arbetsförmedling eller anvisas en utbildning som främjar personens möjlighet att finna ett arbete. Sysselsättningsstödet ska i första hand inriktas på att sysselsätta sådana arbetslösa arbetssökande vars behov av arbete är störst. Stödet ska särskilt inriktas på sysselsättning av bland annat personer med nedsatt arbetsförmåga. Under år 2017 beviljades 54 sysselsättningsstöd för praktik, 38 för anställning, 3 för läroavtalsutbildning och 7 för startande av företag. Av dessa 102 personer var 35 personer med nedsatt arbetsförmåga.

Förutom den lagstadgade arbetsmarknadsservicen tillhandahåller AMS även arbetspsykologtjänster. Arbetspsykologen har under år 2017 haft 53 kunder som fått hjälp med yrkesinriktad rehabiliteringsplanering och yrkesplanering. Planeringen har gått ut på att söka ny inriktning i arbetslivet efter en bedömning av funktionsförmåga. Utredningarna görs i samarbete med nätverket inom hälsovården, socialförvaltningen, Folkpensionsanstalten (FPA) och arbetspensionsbolagen. Planeringen resulterar oftast i arbetslösningar, studier, fortsatt rehabilitering eller pension. AMS erbjuder från och med 2017 utredningar av funktionsförmåga för personer med annat modersmål än svenska. Utredningarna handlar oftast om nedsatt funktionsförmåga och ställningstagande till sjukpension. Utredningen och planeringen utförs med hjälp av tolkservice på kundens modersmål. Den yrkesinriktade rehabiliteringsplaneringen fullföljs i samplanering tillsammans med hälsovården, socialförvaltningen och FPA.

AMS kan erbjuda coacher som bland annat kan fungera som stödperson åt en person med funktionsnedsättning som behöver extra stöd och träning inför eller inledningsvis av en anställning eller en praktik. Årligen erhåller några personer denna service.

April 2018 har drygt 20 procent av AMS kunder hälsobegränsningar, 240 av 1160 kunder. De största grupperna är personer med psykiska sjukdomar och beteendestörningar (130 kunder) samt personer med sjukdomar i muskler och skelett såsom reuma och skolios (110). En och samma kund kan dock ha flera sjukdomar.

AMS kan, med den enskilde kundens medgivande, låta utreda eventuella hälsobegränsningar med tanke på möjligheter till arbete. AMS har ett samarbetsforum med FPA för gemensamma kunder där det behöver klargöras vad FPA kan erbjuda och vilken roll AMS ska vara. Där AMS

åtgärder inte räcker till vad gäller personer med hälsobegränsningar hänvisas kunden till hemkommunens socialvård som kan ha ansvar att ge service. Socialvårdslag (710/1982) stadgar i 27 d § om verksamhet i sysselsättningsyfte för handikappade och 27 e § om arbetsverksamhet för handikappade. Med verksamhet i sysselsättningsyfte för handikappade avses ordnande av särskilda rehabiliteringsåtgärder och andra stödåtgärder för att främja en persons möjligheter att få arbete. Verksamheten anordnas för personer som på grund av handikapp, sjukdom eller någon annan motsvarande orsak under lång tid har särskilda svårigheter att klara de funktioner som hör till normal livsföring och som utöver AMS tjänster och åtgärder behöver andra stödåtgärder för att komma ut på den öppna arbetsmarknaden. Med arbetsverksamhet för handikappade avses verksamhet i syfte att bevara och främja en persons funktionsförmåga. Arbetsverksamhet anordnas för arbetsoförmögna personer som på grund av handikapp inte har förutsättningar att delta i arbete som ordnas inom ramen för verksamheten i sysselsättningsyfte för handikappade och som får sin huvudsakliga försörjning av förmåner som beviljas på grund av sjukdom eller arbetsoförmåga.

I samband med landskapsregeringens pågående reformarbete av ny socialvårdslagstiftning har landskapsregeringen konstaterat att det bl.a. brister i myndighetssamarbetet kring personer som har svårt att få sysselsättning på arbetsmarknaden. Bristande samarbete kan leda till onödigt lidande för den enskilde, tjänsterna överlappar varandra eller att ingen tar ansvar för service som skulle behövas. Landskapsregeringen har för avsikt att se över behov av att vidta lagstiftningsåtgärder berörande bl.a. servicesystemet inom socialvården som stöder arbetslivsdelaktighet.

I redogörelse under artikel 5 framgår den åländska diskrimineringslagens bestämmelser gällande skydd mot diskriminering i arbetslivet. I rapportens artikel 19 och 20 framgår om handikappservicelagen om färdtjänst, personlig assistans och dagverksamhet för gravt handikappade och specialomsorgslagens arbetsterapi och arbetsträning.

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Socialvården och det servicesystem som anknyter till socialvården är av central betydelse för människors välfärd och grundläggande fri- och rättigheter. Grundlagen (FFS 731/1999) och särskilt dess 19 § ligger till grund för ordnandet av socialvården. Enligt denna har alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg. Vidare stadgas att var och en ska garanteras rätt att få sin grundläggande försörjning tryggad vid arbetslöshet, sjukdom, arbetsoförmåga och under ålderdomen samt vid barnafödelse och förlust av en försörjare. Det allmänna ska, enligt vad som närmare bestäms genom lag, tillförsäkra var och en tillräckliga social, hälsovårds- och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. Det allmänna ska också stödja familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt. Det allmänna ska dessutom främja vars och ens rätt till bostad

och möjligheter att själv ordna sitt boende.

Socialtrygghetsförmåner

Inkomstöverföringar kan delas upp i tre olika typer:

1. *Sociala försäkringar* som syftar till att tillgodose det behov som uppstår när en person mister sin inkomst eller försörjning. Dessa är lagstadgade och de fyra huvudtyperna är pensionsförsäkring, sjuk- och hälsovårdsförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och olycksfallsförsäkring.
2. *Sociala understöd* som är avsedda för specifika risksituationer. Dessa kompenserar inte ett inkomstbortfall utan är utformade för att underlätta vardagen och förebygga sociala problem, till exempel barnbidrag och föräldrapenning.
3. *Utkomststöd* är en behovsbaserad förmån som ska fungera som en i sista hand beviljad och tillfällig utkomsttrygghet när varken arbete eller andra sociala trygghetsförmåner tillgodoser behovet av försörjning.

Välfärdsservice är inte att betrakta som inkomstöverföring, utan är offentligt finansierade tjänster, som användarna ibland betalar en avgift för, som till exempel barnomsorg och hälsovårdstjänster. Den lagstiftning som berör socialtrygghetsförmåner utgör i princip ingen åtskillnad mellan människor på grund av funktionsnedsättning, samma rättigheter och skyldigheter gäller för alla personer som omfattas av lagen. När det gäller ersättningar och förmåner från det sociala trygghetssystem tas hänsyn till personliga egenskaper och faktorer hos en person med funktionsnedsättning, på samma sätt som för andra.

Enligt 18 § 2a, 5, 12, 13 och 23 punkten självstyrelselag (1991:71) för Åland har landskapet lagstiftningsbehörighet i fråga om bland annat arbetspensionsskydd för landskapets anställda och för förtroendevalda inom landskapsförvaltningen, landskapet tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt, grunderna för avgifter till landskapet, kommunerna tillkommande skatter, hälso- och sjukvård, med de undantag som stadgas i 27 § 24, 29 och 30 punkten, socialvård, främjande av sysselsättningen.

Enligt 27 § 11 punkten har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om försäkringsavtal. Skatter och avgifter med de undantag som nämns i 18 § 5 punkten självstyrelselagen ligger även under rikets behörighet. Enligt självstyrelselagen 29 § har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om arbetspensionsskydd för kommunernas anställda och för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen samt arbetspensionsskydd för andra, med de undantag som av 18 § 2a punkten i självstyrelselagen.

Socialförsäkringssystemet och med den förknippade förmåner hör till rikets lagstiftningsbehörighet enligt 29 § 1 mom. 3 punkten i självstyrelselagen, så som bostadsbidrag för pensionstagare, sjukförsäkring och föräldrapenning. Socialvård enligt 18 §

13 p. i självstyrelselagen och socialskyddsförmåner som inte bedömts vara en del av socialförsäkringssystemet hänförs till landskapets lagstiftningsbehörighet.

Lagen om allmänt bostadsbidrag (FFS 938/2014) har i landskapet gjorts gällande genom landskapslag (1975:63) om tillämpning av lagen om bostadsbidrag. Syftet med lagen är att sänka boendeutgifterna för hushåll. Om hushållet omfattar en person med funktionsnedsättning vars behov av utrymme är särskilt stort på grund av behövliga hjälpmedel, assistans eller vård, beaktas de maximala boendeutgifterna enligt en person mer än vad hushållet egentligen omfattar.

I landskapet tillämpas lag om utkomststöd (1412/1997) genom landskapslag (1998:66) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomststöd. Utkomststödet är ett ekonomiskt stöd inom socialvården som beviljas i sista hand och syftet med det är att trygga en persons och familjs utkomst och främja möjligheterna att klara sig på egen hand. Med hjälp av utkomststödet tryggas minst den oundgängliga utkomst som en person och familj behöver för ett människovärdigt liv. Rätt till utkomststöd har var och en som är i behov av stöd och inte kan få sin utkomst genom förvärvsarbete, verksamhet som företagare, med hjälp av andra förmåner som tryggar utkomsten, genom andra inkomster eller tillgångar, genom omvårdnad från en sådan persons sida som är försörjningspliktig gentemot honom eller på något annat sätt. Det grundläggande utkomststöd består av en grunddel, övriga grunduppgifter och kompletterande utkomststöd. Kommunen kan även bevilja förebyggande utkomststöd enligt grunder som den fastställer. Till de utgifter som täcks med grunddelen och övriga grunduppgifter hör bla. kost och kläder, hälso- och sjukvårdsutgifter samt utgifter som beror på personlig hygien och hemmets hygien, användning av lokaltrafik, prenumeration på dagstidning, användning av telefon och datakommunikation, hobby- och rekreationsverksamhet samt andra motsvarande utgifter som hänför sig till en persons och familjs dagliga uppehälle och boendekostnader. Då kompletterande utkomststöd beviljas beaktas i behövlig utsträckning särskilda utgifter som bla. omfattar utgifter som på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden ansetts behövliga för tryggande av försörjningen eller främjande av förmågan att klara sig på egen hand. Som en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden kan anses till exempel långvarigt utkomststöd, en långvarig eller svår sjukdom samt särskilda behov i anslutning till barns hobbyverksamhet. Syftet med det förebyggande stödet är att främja personens och familjens sociala trygghet och egen verksamhet samt att förhindra utslagning och ett långsiktigt beroende av inkomststöd.

Lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården (2003/79)²⁶ tillämpas i landskapet till den del den berör socialvård. Lagen stadgar i 11 § om efterskänkande och nedsättning av avgift där det framgår att en avgift som fastställts för socialvårdsservice som bestämts enligt en persons betalningsförmåga skall efterskännas eller nedsättas till den del förutsättningarna för personens eller familjens försörjning eller förverkligandet av personens lagstadgade

²⁶ tillämplig genom landskapslag (1995:101) om tillämpning av riksförfattningar om socialvård

försörjningsplikt äventyras av att avgiften tas ut. Den kommun eller samkommun som producerar servicen kan besluta att också andra avgifter kan efterskänkas eller nedsättas med stöd av lagen. I förordningen om klientavgifter (912/1192)²⁷ stadgas om vad som avses med skäliga avgifter.

Ålands hälso- och sjukvård, ÅHS avgifter och avgiftstak regleras i landskapslagen om grunderna för avgifter till Ålands hälso- och sjukvård ÅFS 23/2007 samt ÅFS 78/2007.

ÅHS avgiftssystem omfattar olika högkostnadsskydd. Högkostnadsskydd för personer med beskattningsbar inkomst under 14.000 euro i senast fastställda statsbeskattning uppgår till 125 euro, för personer med beskattningsbar inkomst på 14.000 euro men under 16.000 euro i senast fastställda statsbeskattning uppgår till 250 euro. Högkostnadsskyddet för personer med sjukpension, invalidpension eller rehabiliteringsstöd på heltid beaktas fr o m första hela kalendermånaden som sjukpensionär/ rehabiliteringsstödmottagare och under perioden som sjukpensionär /rehabiliteringsstödmottagare. När en person med sjukpension erhåller ålderspension har personen rätt att behålla det lägre högkostnadsskyddet om 250 euro kalenderåret ut. Vid inkomster under 16.000 euro per år kan ansökas om inkomstbaserat högkostnadsskydd enligt ovan. Högkostnadsskyddet för barn- och ungdomar t o m det kalenderår de fyller 20 år uppgår till 100 euro. Högkostnadsskyddet för personer som fyller 75 år eller mer under kalenderåret uppgår till 125 euro.

I samband med landskapsregeringens reformarbete med ny socialvårdslagstiftning har landskapsregeringen för avsikt att utföra en helhetsbedömning av de separata avgiftstaken för ÅHS:s avgifter och socialvårdens avgifter.

Under rapportens artikel 9 framgår redovisning av stöd som Ålands landskapsregeringen kan bevilja till ålders- eller sjukpensionär för reparationer i den egna bostaden och om förutsättningar för hissunderstöd för att möjliggöra att kunna bo kvar i bostaden.

Landskapsregeringen gör fortlöpande uppföljning och analys av ekonomisk utsatthet och social trygghet i landskapet. År 2014 utkom ÅSUB med rapporten *Ekonomisk utsatthet i barnfamiljer 2014:7* och år 2015 med *Ekonomisk utsatthet och social trygghet 2015:2*. Utredningens huvudsakliga syfte är en kartläggning och utvärdering av det sociala trygghetssystemets funktionssätt och ekonomiska effekter på hushålls- och individnivå. Det presenterade faktaunderlaget skall sedan kunna användas som underlag för eventuella framtida förbättringar av nu rådande socialskyddssystem. År 2017 höll regeringen ett seminarium om ekonomisk utsatthet för att skapa en nulägesbild och diskutera möjliga åtgärder både på kort och lång sikt. En av nycklarna till ett socialt hållbart Åland är att bekämpa fattigdom, för att alla ska ha lika möjligheter att vara delaktiga i samhället. Arbetet mot ekonomisk utsatthet ingår i den utvecklings- och hållbarhetsagenda som involverat olika samhällsaktörer i

²⁷ tillämpas i landskapet genom landskapsförordning (1995:103) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.

landskapet.

Landskapsregeringen har i senaste regeringsprogram aviserat att en uppföljning av tidigare undersökningar om ekonomisk utsatthet och social trygghet ska genomföras under mandatperioden. En uppföljning utgör ett viktigt verktyg för planering av åtgärder för att minska den ekonomiska utsattheten. Ålands statistik- och utredningsbyrå har lämnat en plan för genomförande av uppföljningen under 2018 till landskapsregeringen. Landskapsregeringen beslutade den 17.1.2018 att ersätta Ålands statistik- och utredningsbyrå för projektet Ekonomisk utsatthet och det sociala trygghetssystemets funktion på Åland och en uppföljning av nuläget kommer således att göras i enlighet med uppgjort kontrakt.

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet

Inför nästa lagtings- och kommunalval i oktober 2019 kommer en rad reformer att genomföras. Reformerna betyder att det finns behov av en helt ny vallag. Den nu gällande lagen är från 1970 är föråldrad när det gäller språk och disposition. Givetvis har många bestämmelser förnyats sedan lagen tillkom, men de många ändringarna och tilläggen genom årens lopp har gjort lagen svår att hitta i.

Den nya vallagen är planerad att beredas under 2017 för att kunna presenteras för lagtinget senast i början av 2018. Den bör vara slutligt godkänd minst ett år före valen i oktober 2019.

Ålands landskapsregering tillsatte 2014 en arbetsgrupp för översyn av vallagstiftningen inför valet 2019. I december 2015 publicerade arbetsgruppen sin slutrapport. Utgående från rapportens slutresultat pågår utarbetande av ny vallagstiftning. Syftet är att modernisera vallagstiftningen så att den stämmer överens med nutida standard och internationella förpliktelser. Kravet på tillgängliga vallokaler förtydligas. Ett förslag är att införa röstning per internet i de åländska valen. Det ska göras i två steg, vid valet 2019 endast i lagtingsvalet och endast för ålänningar bosatta utanför Åland, och sedan i valet 2023 i både lagtingsvalet och kommunalvalen och för alla röstberättigade. Genom pilotprojekt med röstning per internet möjliggörs ökad självständighet och stärkt rätt till valhemlighet för personer med funktionsnedsättning. Det finns också förslag som syftar till främja jämställdheten i lagtinget. En jämställdhetsbonus kommer att införas i fördelningen av de bidrag som lagtingsgrupperna får för sin verksamhet.

På uppdrag av Ålands landskapsregering genomfördes år 2014 en tillgänglighetsinventering av Ålands lagting avseende tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga och åtgärdsförslag utarbetades.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Åland är ett kulturellt blomstrande samhälle med drygt 60 aktiva kulturföreningar och många kreativa kulturarbetare. Landskapsregeringens roll är att stöda utvecklingen av kulturlivet genom att bland annat varje år genom Ålands kulturdelegation dela ut stipendier och understöd till de som arbetar med kultur. Till kulturområdet räknas även biblioteken och det fria bildningsarbetet, se artikel 21. Landskapsregeringen anser att såväl kultur- som idrottsutövning ska ha ett tydligt jämställdhetsperspektiv. Att kunna ägna sig åt kultur och idrott ska vara självklart för såväl pojkar och flickor som kvinnor och män samt för personer med funktionsnedsättning. Ålands kulturdelegation är en politiskt tillsatt myndighet och fungerar som en länk mellan Ålands landskapsregering och kulturfältet vilken styrs genom landskapslag (1996:53) om Ålands kulturdelegation och landskapslag (1985:29) om stöd för litterär verksamhet.

Landskapslag (1983:39) om kulturell verksamhet har till syfte att främja och stöda den kulturella verksamheten i landskapet dels av landskapsregeringen och dess underlydande myndighet Ålands kulturdelegation och dels av kommunerna. Landskapsregeringens Kulturbyrå har i uppdrag att genom olika former av verksamheter visa upp kulturarvet på Åland. Byrån serverar runt 100 000 besökare om året. I uppdraget finns en utmaning där kulturarvet på Åland består av byggnader och miljöer som skapades i en tid då man inte tänkte på att de skulle vara tillgängliga för människor med funktionsnedsättning. En utredning över tillgängligheten i och omkring landskapets olika sevärdheter har gjorts, och tack vare utredningen finns nu underlag för vidare arbete med att förbättra befolkningens och tillfälliga besökares tillgång till det gemensamma kulturarvet.

Landskapsregeringen har i sin ungdomspolitik lyft tre prioriterade områden; aktivt medborgarskap, hälsa och välbefinnande samt kultur och fritid. Ungdomspolitik är liksom funktionshinderspolitiken tvärssektoriell och spänner i sig över flera politikområden. När det gäller ungdomsarbete är det en delad behörighet, där landskapsregeringen och kommunerna tillsammans verkar för att skapa förutsättningar för den verksamhet som bedrivs. I landskapslagen (1986:87) om ungdomsarbete finns bestämmelser om ungdomsarbete och ungdomsverksamhet. Landskapsregeringen vill öka kunskap om olika funktionsnedsättningar för ledare i verksamheter riktade till unga. Målsättningen är att ge ledare ökad kunskap och metoder för att skapa en bra fritidsverksamhet för alla ungdomar. Ambitionen är att nå en bred grupp av ledare i allt ifrån konst, musik, teater och andra kulturformer till idrott och brandkårsledare.

Att skapa förutsättningar för ungdomars engagemang, skapandeförmåga och delaktighet är viktigt. Det direkta ungdomsarbetet sker i kommunerna och i föreningsverksamhet av ungdomsorganisationer samt genom organisationer med ungdomsverksamhet. Ålands

landskapsregerings uppgift är att tillsammans med kommunerna skapa allmänna förutsättningar för ungdomsverksamhet.

Landskapsregeringen fördelar årligen penningautomatmedel till verksamhet, investeringar, projekt och evenemang som är till nytta för det åländska samhället. Föreningar eller organisationer som är verksamma inom konst och kultur, ett socialt område eller bedriver till exempel miljö-, ungdoms- eller idrottsverksamhet har möjlighet att ansöka om bidrag till sin verksamhet.

År 2013 antog Åland ett *kulturpolitiskt program för landskapet Åland*. I programmet framgår att mångfald, tillgänglighet, delaktighet och förnyelse är ledorden i landskapsregeringens kulturpolitik. Programmet är övergripande och anger riktningen för landskapets långsiktiga kulturpolitik. Programmet kan vara rådgivande för kommunerna. I programmet framhålls att alla har rätt till kultur och att det därför är angeläget att tillgängligheten till olika kulturevenemang beaktas i kulturpolitiken. En av den åländska kulturpolitikens centrala målsättningar är att varje ålänning ska ges möjlighet att ta del av ett mångsidigt kulturutbud och att själva ha möjlighet att utveckla sin egen kreativitet. En viktig kulturpolitisk uppgift är att främja tillgången till kultur och eget skapande för personer med funktionsnedsättning. Möjligheten att söka stöd för kulturverksamheter för personer med funktionsnedsättning finns men informationen om det ska förbättras. Med tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning avses här fysisk tillgänglighet, bemötande samt information och kommunikation. Landskapsregeringen framhåller vikten av att bl.a. kulturinstitutioner utformas så att de kan användas av personer med funktionsnedsättning.

Landskapsregeringen och kommunerna har ett gemensamt ansvar för att skapa förutsättningar för idrottsverksamheten i landskapet. Landskapsregeringen budgeterar varje år ett visst belopp för idrottsverksamheten. Medlen fördelas genom Ålands idrottsförbund r.f. till förbundets drygt 70 medlemsföreningar och -organisationer.

Ålands landskapsregeringen har ett antaget *Program för idrott, motion, hälsa och en aktiv fritid 2018–2022* vilket omfattar målsättningar om att; anläggningarna i landskapet ska beakta tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning, landskapsregeringen prioriterar anläggningsinvesteringar som vid sidan av social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet beaktar tillväxt och samhällsutveckling vilket gäller både renoweringar av befintliga anläggningar och nya anläggningsprojekt. De som inte har tillgång till en välutrustad idrottsanläggning i sin kommun ska beaktas genom t.ex. system där skolbarn avgiftsfritt kan använda kollektivtrafiken till och från idrottsanläggningar.

Programmet omfattar även åtgärdsförslag för att nå upp till målsättningarna, som att landskapsregeringen kan stöda förbättrade digitala bokningssystem så att de blir tillgängliga för alla, möjligheterna till en applikation som är gemensam för idrotterna utreds. Här kan ingå

kontaktuppgifter, träningstider och andra viktiga upplysningar. Information som riktar sig till inflyttade och personer med särskilda behov utformas. Nya riktlinjer för stöd till kommunala anläggningar utarbetas. I dessa riktlinjer ska ingå kriterier för öppethållning, tillgänglighet, spontanidrott, miljömässigt och ekonomiskt hållbara lösningar och stödmottagarens långsiktiga ansvar för anläggningen.

År 2017 tillsatte landskapsregeringen *Rådet för idrott, motion och hälsa*. Handikapprörelsen har en medlem i rådet.

III. Situationen för pojkar, flickor och kvinnor med funktionsnedsättning

Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning

I *Regeringsprogram för ett hållbart Åland – kraftsamling för stabilitet och förändring* (år 2015–2019) framgår att landskapsregeringen har ett medvetet genusperspektiv för att förverkliga jämställdhet inom alla politik- och verksamhetsområden.

Det övergripande målet för den åländska jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma frihet och makt att forma samhället och sina egna liv. På Åland ska kvinnor och män, flickor och pojkar, ha lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter. Jämställdhet handlar om kön, makt, rättvisa, frihet och demokrati. På Åland utvecklas jämställdheten i vetenskap om att det är positivt för hela samhället och alla medborgare.

Jämställdhetsfrågor regleras på Åland i landskapslag (1989:27) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män. Lagen är en blankettlag, genom vilken rikets lag om jämställdhet (FFS 609/1986) med vissa avvikelser gäller på Åland. Lag om ändring av lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (1329/2014) trädde i kraft 2.2.2015 och innebär bland annat att förbudet mot diskriminering på grund av kön även gäller diskriminering på grund av könsidentitet eller uttryck. I den reviderade lagen har även bestämmelserna som gäller främjande av jämställdhet specificerats och utvidgats.

ÅSUB ger tillsammans med jämställdhetsenheten vid Ålands landskapsregering ut publikationen *På tal om jämställdhet* ungefär vart fjärde år, senast år 2017. Publikationen innehåller allmän statistik fokuserad på kvinnor och män.

På Åland förbjuds diskriminering i diskrimineringslagen, med tillägg angående könsdiskriminering i ÅFS 79/2007. I lagen förbjuds diskriminering av tjänstemän och näringsidkare, inom hälso- och sjukvården, socialvården, i skola samt inom varu- och tjänstesektorn. Dessutom föreskrivs åtgärder som ska förenkla för tjänstemän med funktionsnedsättning. Landskapslagen har tagit sin utgångspunkt ur Europarådets vägledande direktiv: Direktiv 2000/43/EG och Direktiv 2000/78/EG.

Sedan år 2007 är diskrimineringsombudsmannen vid Ålands Ombudsmannamyndighet tillsynsmyndighet i landskapet och sköter de uppgifter som i riket sköts av jämställdhets- och diskrimineringsombudsmannen samt diskriminerings- och jämställdhetsnämnden, till de delar de hör till landskapets behörighet.

Vid eventuell förekomst av diskriminering i privaträttsliga anställningsförhållanden på Åland måste man vända sig till nationella myndigheter:

- Diskriminering i arbetslivet på basis av kön, könsidentitet och könsuttryck hör till jämställdhetsombudsmannens behörighet
- Diskriminering i arbetslivet på andra grunder (som nämns i den finländska diskrimineringslagen) hör till regionförvaltningsverkens ansvarsområden för arbetarskyddet.

Landskapsregeringen har lyft vidden av att en god vård är en rättighet och den rättigheten ska säkerställas för kvinnor och män, flickor och pojkar. Jämställd vård är en kvalitetsfaktor. Detta eftersom diagnoser och behandlingar baseras på individuella behov och inte utgår från föreställningar och myter om kvinnor och män. Det betyder också att vården bör beakta könsskillnader och könsspecifika behov som finns. Det innebär också att vården tar hänsyn till att kvinnor och män har delvis lika, delvis olika behov.

Genom kunskap om genus och jämställdhet kan även vården stärka sin kompetens att upptäcka och ge rätt behandling till personer som utsatts för våld i nära relation och mäns våld mot kvinnor. Under år 2016 hölls en konferens på Åland om genusstrukturer i hälsa och vård.

Enligt Landskapslagen om hälso- och sjukvård (2010:114) ska en rapport om befolkningens hälsa och välfärd, och de åtgärder som vidtagits, överlämnas till lagtinget en gång per lagtingsperiod. Syftet med publikationen är att utgående från tillgängliga data beskriva hälsotillståndet bland ålänningar och om det är möjligt även beskriva utvecklingstrender vad gäller hälsa och ohälsa. Folkhälsorapporten bygger på statistiskt material från olika myndigheter och databaser som t.ex. ÅSUB (Ålands statistik och undersökningsbyrå). Ålands Folkhälsorapport 2015 ger en överblick av ålänningarnas hälsa och sjuklighet och hur folksjukdomarna har utvecklats baserat på kvinnor och män.

Ålands landskapsregering genomförde våren 2017 en enkätundersökning gällande förekomst av våld i nära relationer, *Våld i nära relationer på Åland 2017 – Undersökning om förekomst av våld i nära relationer*. Ökad insikt om människors utsatthet för olika typer av våld är en förutsättning för att åstadkomma förändring.

Att inte bli utsatt för våld är en mänsklig rättighet för alla oavsett kön, ålder, sexuell läggning, funktionsförmåga, könsidentitet, religion eller ursprung. Men vi vet genom flertal studier, inte minst genom denna undersökning, att det är en rättighet som kränks dagligen. Därför måste det åländska samhället vidta åtgärder för att skydda och stödja utsatta tillika som man i ett

förebyggande arbete måste syna de värderingar, normer och attityder som upprätthåller våldsutövandet. Utmaningen är att omsätta den kunskap som finns – och som fortsatt utvecklas – i målinriktade insatser så att de som behöver stöd och hjälp faktiskt får det. Att driva utveckling och höja kunskapen på hela Åland är en skyldighet gentemot alla som är utsatta för våld i nära relationer. Social hållbarhet på Åland innebär ett samhälle där grundläggande mänskliga rättigheter respekteras.

Våld i nära relationer, mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck är ett globalt samhällsproblem, ett demokratiproblem och det största hindret för jämställdhet, tillika som det är ett individuellt problem som orsakar stort fysiskt och psykiskt lidande hos de utsatta. Våld i nära relationer måste synliggöras, förebyggas och åtgärder ska vidtas inom samhällets alla områden och i alla berörda verksamheter för att nå landskapsregeringens mål om nolltolerans mot våld.

I samband med landskapsregeringens reformarbete av socialvårdslagstiftningen har landskapsregeringen konstaterat att det ur hållbarhets/jämställdhetsperspektiv finns särskild anledning att se över de tjänster som ges utgående från åtminstone lagstiftning om närståendevård, socialvård och familjevård. Bland annat kan konstateras att hemservice med stödtjänster som det är uppbyggt idag endast ersätter sådant som kvinnor traditionellt gjort i hemmet (matlagning, städning, klädvård). Stödtjänster saknas som kan betraktas som mer manligt traditionella uppgifter i hemmet. Beträffande närståendevården, utförs den till stor del av kvinnor medan de själva när de uppnår en ålder där närståendevård kunde vara ett alternativ inte längre har en partner som kunde bidra med det. Redan det faktum att kvinnor i hög grad utför de här tjänsterna bidrar till dubbelarbete, risk för försämrad hälsa och livskvalitet. I de fall kvinnor fungerar som närståendevårdare på heltid är det en ekonomisk fälla som leder till små utsikter till en arbetskarriär och därmed små pensioner och ekonomisk utsatthet som följd.

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

Grundlagens 6 § 2 mom. stadgar om att barn skall bemötas som jämlika individer och de skall rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå.

I Barnskyddslagen (FFS 417/2007) vilken är tillämplig i landskapet genom landskapslag (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen återfinns omfattande bestämmelser vad gäller barn och ungdomar; 4 kap Barns delaktighet stadgar bl a i 20–22 §§ om utredande av barns åsikt och hörande av barn, barns rätt att föra talan och om förordnande av intressebevakare som ställföreträdande för vårdnadshavare.

Genom ovannämnda landskapslag 4 f § stöd för skolgången, lyfts kommunernas skyldighet att ordna skolpsykolog- och skolkuratorstjänster som ger adekvat stöd och handledning för att förebygga sociala och psykiska svårigheter som har med skolgången och elevens utveckling att

göra, för elever inom såväl förskole- som grundskoleundervisningen. I 4 g § stadgas om beaktande av barn i service som riktar sig till vuxna; barnets rättighet förstärks till tillräcklig vård och tillräckligt stöd om barnets förälder, vårdnadshavare eller någon annan som svarar för barnets vård är häktad, avtjänar ett fängelsestraff eller bedöms ha försvagad förmåga att svara för barnets vård och fostran. Motsvarande bestämmelse återfinns i landskapslag om hälso- och sjukvård (2011:114) som även innehåller flera andra bestämmelser som berör barn och ungdomar. I 20 § 3 mom. angående vårdgarantin nämns barn och ungdomar till och med 22 års ålder, som ska erhålla vård inom tre månader med beaktande av hur brådskande vården är. I 4 kap. stadgas bland annat om rådgivning för gravida och barn under läropliktsåldern, skolhälsovården och studerandehälsovården. Därtill finns en särskild landskapsförordning (2015:28) om rådgivning för gravida och barn, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun och tandvård för barn och unga.

I lagen om klientens ställning och rättigheter (FFS 812/2000)²⁸ stadgas särskilt om minderåriga klienters ställning enligt 10 §. Motsvarande bestämmelse återfinns i lagen om patientens ställning och rättigheter²⁹.

År 2017 antog Ålands lagting en ändring genom landskapslag (2017:56) om ändring av barnomsorgslagen för landskapet Åland. I lagens 4 § definieras *barn i behov av särskilt stöd* med barn som har svårigheter på grund av en medfödd eller senare uppkommen fysisk, psykisk, kognitiv, sensorisk, emotionell eller intellektuell funktionsnedsättning eller som utan individuella stödåtgärder löper risk att drabbas av sådan. Förutom ovannämnda definition omfattar barnomsorgslag för landskapet Åland (2011:86) bestämmelser kring specialbarnomsorgen i daghemsverksamheten, där det stadgas om att specialbarnomsorgen ska erbjuda behövliga specialpedagogiska åtgärder till barn i behov av särskilt stöd. Även bestämmelserna om fritidshemsverksamhet, behörighetskrav för personal i barnomsorgen, rätt till daghemsverksamhet, rätt till fritidshemsverksamhet, rätt till förundervisning och specialbarnomsorg beskriver särskilt rättigheterna för barn i behov av särskilt stöd. I 22 § om avgift vid kommunal barnomsorg stadgas om att barnomsorgsavgift inte ska uppbäras då ett barn beviljats uppskov med att inleda sin skolgång eller när barnomsorg ges i habiliterande syfte. Även vad gäller läroplanen för barnomsorgen, stadgas särskilt om allmänpedagogiskt stöd där ett individanpassat bemötande ges inom ramen för det vardagliga allmänpedagogiska arbete, det specialpedagogiska stödet som ges av daghemmet av en specialpedagog och det mångprofessionella stödet då barnet behöver stöd från ett mångprofessionellt team. I vissa fall behövs assistans för barn i behov av särskilt stöd, och kan ges i form av enskilt stöd eller stöd i hela barngruppen.

²⁸ tillämplig på Åland genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningarna om socialvård

²⁹ tillämplig i landskapet Åland genom landskapslag (1993:61) om patientens ställning och rättigheter

Barnombudsman

Landskapslag om Ålands ombudsmannamyndighet (2014:33) föreskriver om en ombudsmannamyndighet som inom landskapets behörighet ska verka för att trygga och främja barnets ställning och rättigheter. Ombudsmannamyndigheten inkluderar en deltidstjänst som barnombudsman. Inom landskapets behörighet skall barnombudsmannen verka för att trygga och främja barnets ställning och rättigheter. Detta görs bland annat genom att bedöma hur barnets intressen och rättigheter omsätts i praktiken samt följa barns och ungdomars levnadsförhållanden, bevaka lagstiftning och det samhälleliga beslutsfattande samt bedöma effekter på barnets välfärd och genom initiativ, råd och anvisningar påverka det samhälleliga beslutsfattandet i frågor som gäller barnet och driva på att barnens intresse tillvaratas i samhället. Barnombudsmannen skall också på olika sätt främja fullgörandet av konventionen om barnens rättigheter. En barnrättsmanual har år 2016 framtagits för att vara ett verktyg till alla som behöver vägledning och kontaktuppgifter i frågor som berör barn. Sedan 2014 finns ett avtal mellan Ålands ombudsmannamyndighet och "Barnens hjälptelefon" i samarbete med svenska Barnens rätt i samhället (BRIS). Det innebär att även åländska barn och ungdomar kan ta del av denna service.

Barnkonventionen

Förenta Nationernas konvention om barnens rättigheter (Barnkonventionen) består av 54 artiklar. Konventionen antogs av Ålands lagting år 1991 till de delar konventionen faller inom landskapets behörighet. Ålands landskapsregering rapporterar regelbundet angående hur åtgärder utifrån Barnkonventionen genomförs och den åländska rapporteringen utgör en del av utrikesministeriets rapportering till FN:s barnrättskommitté.

Konventionens artiklar bildar en helhet omfattande fyra vägledande principer:

- alla barn har samma rättigheter och lika värde,
- att barnets bästa beaktas vid alla beslut
- att alla barn har rätt till liv och utveckling
- att alla barn har rätt att säga sin mening och få den respekterad

Artikel 23 lyfter särskilt fram rättigheterna för alla barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning: Alla barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som gör det möjligt för dem att delta aktivt i samhället.

Ålands landskapsregering understöder Rädda Barnen på Åland r.f. ekonomiskt genom penningautomatmedel som sedan år 2014 kontinuerligt bedrivit särskild verksamhet om FN:s barnkonvention. Verksamheten innefattar även informationsverksamhet och insatser för att främja myndigheters användande av barnkonsekvensanalys i beslutsfattande.

Barnkonsekvensanalys

Barnkonsekvensanalysen i beslut och verksamhet är ett redskap för att kartlägga barnets bästa. Med hjälp av den kan man betrakta faktorer som påverkar barn och familjers välfärd ur

ett helhetsperspektiv. Ålands landskapsregering har i sitt regeringsprogram 25.11.2015 meddelat att för att tydliggöra barns och ungdomars rättigheter används barnkonsekvensanalys i beslutsfattande och samordnar och skapar formella strukturer för att säkerställa tvärsektoriellt samarbete inom barn och ungdomsområdet, med särskild betoning på barn och ungas psykiska och fysiska hälsa.

I landskapsregeringens instruktioner till uppgörande av budget ingår att barnrätts-perspektivet skall beaktas: vid beslutsfattande i ärenden som påverkar barn direkt eller indirekt, ska barnrättsperspektiv tillämpas och barnkonsekvensanalyser genomföras. Med beaktande av detta bör barnrättsperspektivet beaktas i förekommande fall redan vid uppgörandet av budgetförslaget.

Rädda Barnen på Åland r.f. har erhållit stöd från Ålands landskapsregering för att utbilda de åländska kommunerna i barnkonsekvensanalys vilken är en metod som i form av frågor ger verktyg för att göra en analys som säkrar barnets rättigheter. Denna analys kan kort sägas vara en prövning innan ett beslut är fattat, av de konsekvenser som beslutet kan få för det barn eller den grupp av barn som berörs. Centrala frågor i analysen:

- Berör frågan /ärendet barn direkt eller indirekt
- Har berörda barns eget perspektiv beaktat
- Har beprövad erfarenhet och forskning beaktats
- Vad kan anses vara det berörda barnets bästa utifrån analysen
- Att beskriva eventuella intressekonflikter, prioriteringar och avvägningar som gjorts
- Om barnets bästa inte är en avgörande faktor i beslutet, hur kan barn kompenseras

Barn och ungdomars hälsa och Folkhälsorapporten

En lägesrapport om *Barn och ungdomars hälsa på Åland* publicerades år 2010. I *Folkhälsorapporten 2015* kartläggs bl a barn och ungdomars psykiska sjuklighet, barn och ungdomars hälsa men även rehabilitering och habilitering.

Enkäten *Hälsa i skolan* är en riksomfattande undersökning som genomförs av Institutet för hälsa och välfärd (THL) vartannat år. Åland har deltagit 2013, 2015 och 2017. Undersökningen ger information om skolelevernas levnadsvanor, skolhälsovården, upplevd hälsa mm. Enkäten besvaras av elever i åk 8 och 9 samt gymnasiets och yrkesgymnasiets åk 1 och 2. År 2017 deltog för första gången elever i åk 4 och 5 som besvarade frågorna tillsammans med sina vårdnadshavare. Ett delområde omfattar frågor om hälsa och funktionsförmåga. Resultaten ger möjlighet till åtgärder och insatser både regionalt och i respektive skola.

Samverkansmodellen Barnahus

Ålands landskapsregering har år 2007 initierat en *Barnahusmodell* som är en modell för samverkan mellan olika myndigheter när ett barn misstänks vara utsatt för brott. Modellen främjar myndigheternas samverkan, för att skydda barnet, utreda om brott blivit begånget och stödja barnet med fokus på barnets bästa. Barnahusmodellen aktualiserar samtidigt barns rättigheter för myndigheter och allmänheten.

Föräldrar på Åland

Ålands landskapsregering har bidragit till finansieringen av materialet *Föräldrar på Åland (2015)* i samarbete med Röda Korset och Mariehamns stad. Materialet är utarbetat för professionella som arbetar med inflyttade barn, ungdomar, föräldrar och familjer med syftet att underlätta integrationen i det åländska samhället; bland annat gällande skolgången för barn med funktionsnedsättning.

Kartläggning av myndighetssamarbete

Rapporten *Kartläggning av myndighetssamarbete för ungdomar som varken arbetar eller studerar eller befinner sig i riskzonen för detta (ÅLR 2013/180)*, är utgiven av Ålands landskapsregering. Rapporten påtalar bland annat behovet av att skapa en utbildning för alla, vilket innebär fler specialpedagoger som kan ge stöd till studeranden och en långsiktig planering av hur denna kompetens säkerställs inom utbildningssystemet. Vidare påtalas ett behov av att ytterligare utveckla den yrkesinriktade specialundervisningen. Det som också behövs är ökad kunskap och stöd till unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning samt att säkerställa stödsysselsättning för unga (och vuxna) som är i behov av stöd i arbetssammanhang på grund av psykisk eller fysisk funktionsnedsättning.

Elevers och studerandes hälsa och inläring samt där på följande projekt

Rapporten *Elevers och studerandes hälsa och inläring*, utgiven av Ålands landskapsregering 2015, kartlägger samverkan, samarbete och samordning. Bakgrunden till rapporten var ett behov av ökat samarbete mellan olika aktörer som arbetar med elevers och studerandes fysiska och psykiska hälsa och inläring. Tio stycken identifierade utvecklingsområden identifierades genom dialogen med de olika aktörerna, som en kunskapsgrund för fortsatt utvecklingsarbete.

Ålands landskapsregering har genom att avsätta särskilda ekonomiska medel 2015–2017, tagit beslut om, att på ansökan, *stöda forskning- och utvecklingsprojekt som syftar till att öka kunskapen i barnskyddsfrågor eller implementering av nya evidenta arbetsmetoder i barnskydd*. Ekonomiska medel har beviljats, bl a för en samverkansmodell för socialvård, skolor och sjukvård för arbete med barnskyddsfrågor. Den utarbetade samverkansmodellen kommer även barn med funktionsnedsättning till godo (även om de inte är aktuella inom barnskyddet) då vanligtvis flertalet aktörer från olika myndigheter, inklusive föräldrar, bildar ett nätverk runt det enskilda barnet och behovet av ändamålsenlig samverkan är stort.

Föräldrastöd på Åland – Genom barnets alla åldrar (2014)

Ålands landskapsregering har initierat kartläggningen av *Föräldrastöd på Åland. Genom barnets alla åldrar (2014)* och gett ut en sammanfattning som innehåller uppgifter om tillgängliga stödtjänster på Åland för samtliga föräldrar. Landskapsregeringen har år 2018 inlett ett samarbete med Ålands handikappförbund för att ta fram en översikt över de samhällstjänster och förmåner som finns för barn och ungdomar i behov av särskilt stöd. Bland Ålands handikappförbunds medlemsföreningar erbjuds bland annat föreningen

Föräldraföreningen för barn med särskilda behov samt De Utvecklingsstördas väl ger föräldrastöd till föräldrar till barn med olika funktionsnedsättningar. Verksamheten i dessa föreningar riktar sig till hela familjen men omfattar även direkta insatser för barn och unga med funktionsnedsättning. Verksamheten understöds av landskapsregeringen genom penningautomatmedel.

Bygg respekt, motverka sexuellt våld i ord och handling.

Ålands landskapsregering har 2018 reserverat medel under 5 år framåt för: Att arbeta förebyggande för att ändra stereotypa könsnormer och sexuellt våld i ord och handling bland barn och unga på Åland.

IV. Specifika åtaganden

Artikel 31 Insamling av statistik och information

Lagstiftningsbehörigheten inom statistikområdet är delad med riket så att riket har behörighet över statistikframställning för rikets behov och landskapet har behörigheten över statistiken om förhållandena i landskapet. I självstyrelselagen fastställs också att statistiska uppgifter om förhållandena i landskapet som en riksmyndighet har tillgång till på begäran skall tillhandahållas behöriga myndigheter i landskapet samt på motsvarande sätt ska ÅSUB vid behov tillhandahålla uppgifter som samlats in på Åland till rikets statistikmyndigheter så att dubbelarbete helt undviks. För statistikframställningen görs särskilda avtal med rikets statistikmyndigheter för varje statistikområde.

För social- och hälsovårdsstatistiken är uppgiftsfördelningen tillsvidare huvudsakligen sådan att Institutet för hälsa- och välfärd, THL, samlar in uppgifterna om individer inklusive personers hälsa och funktionsnedsättning även på Åland medan Ålands statistik- och utredningsbyrå, ÅSUB samlar in uppgifterna om tillhandahållandet av servicen samt aggregerad statistik från kommunerna, kommunalförbunden och ÅHS.

Det är viktigt att en mångfald av uppgiftslämnare ges möjlighet att delta i undersökningar där respektive målgrupp omfattas av undersökningar och därmed ingår i urvalet av uppgiftslämnare. När det gäller uppgiftslämnare med funktionsnedsättning är det möjligt för t.ex. en familjemedlem att tolka eller klarlägga svaren för intervjuaren vid intervjuinsamlingar. ÅSUB erbjuder även vid behov assistans vid uppgiftsinlämningen av personer som jobbar under statistiksekretess.

ÅSUB:s främsta kanal för förmedling av statistik samt forskningsresultat är hemsidan. ÅSUB strävar kontinuerligt efter att utforma och uppdatera informationen på hemsidan efter WCAG 2.0 nivå AA standard, enligt tidigare nämnda tillgänglighetsdirektiv.

Artikel 32 Internationellt samarbete

Inkludering av personer med funktionsnedsättning i samhället, är ett viktigt mål inom det internationella samarbetet. Det nordiska samarbetet baseras på de nordiska länderna samt Åland, Färöarnas, och Grönlands gemensamma värderingar om demokrati, rättsstat och jämlikhet. I de nordiska samarbetsministrarnas visionsdeklaration från februari 2014 *Norden – Tillsammans är vi starkare* uttrycks bland annat visioner om optimala förutsättningar för att medborgare ska kunna röra sig fritt mellan de nordiska länderna och att Norden ska vara en innovativ region med fokus på välfärd, utbildning, kreativitet, entreprenörskap, hållbarhet och forskning. Samarbetsministrarna vill även säkerställa att det nordiska samarbetet i internationella frågor kompletterar det samarbete som äger rum i andra organisationer. Det nordiska samarbetet ska skapa nordisk nytta, ge mervärde åt alla och leda till konkreta resultat.

Nordiska ministerrådet har sedan år 2013 inrättat ett rådgivande organ, *Rådet för nordiskt samarbete om funktionshinder*, för området som ska stödja de olika politikområdena och hela det nordiska samarbetet att bidra till denna inkludering. I rådet ingår en representant för Ålands landskapsregering och en representant för funktionshinderrörelsen, Ålands handikappförbund r.f. Utöver att funktionshinderrådet konsulteras vid behov, kan det på eget initiativ lyfta frågor och uppgifter som man finner viktiga i det nordiska samarbetet på funktionshinderområdet. Funktionshinderrådet har bland annat haft i uppgift att följa upp Nordiska ministerrådets *Handlingsplan för nordiskt samarbete om funktionshinder 2015–2017: Mänskliga rättigheter – Mångfald – Fri rörlighet*.

Rådets verksamhet, aktiviteter och resultat 2013–2017 har utvärderats och Ministerrådet för social- och hälsopolitik har godkänt ett nytt rådsmandat. Den 10 april 2018 röstade det Nordiska rådet om en ny handlingsplan för nordiskt samarbete om funktionshinder 2018–2022 med tre fokusområden: Mänskliga rättigheter, Hållbar utveckling och Fri rörlighet. Varje fokusområde har ett antal aktiviteter. Förenta nationernas konvention för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning (UNCRPD) och målsättningarna för Agenda 2030 utgör grunden för den nya handlingsplanen.

Ålands landskapsregeringen har ingått med en representant i det *Nordiska expertnätverket för FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning* för att säkerställa ett nordiskt funktionshinderssamarbete. Expertnätverket har bestått av representanter från de nordiska länderna och självstyrande områdenas regeringar. Expertnätverket har fokuserat på frågor som är relaterade till implementering av konventionen i de nordiska länderna och självstyrande områdena. Nätverket har varit en plattform för nordisk nytta och erfarenhetsutbyte med målet att få en effektiv implementering av konventionen. Expertnätverket har bidragit till att ge synergier till andra internationella samarbeten. Funktionshindersorganisationerna har gjorts delaktiga av expertnätverkets arbete genom

nätverkets dialog med Rådet för nordiskt samarbete om funktionshinder.

Ålands lagting har i det avseende 59 § 1 mom. självstyrelselagen för Åland av den 16 augusti 1991 föreskrivet beslutat ge sitt bifall till lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i den nordiska konventionen om social trygghet (FFS 266/2013) träder i kraft i landskapet Åland. Konventionen kompletterar bestämmelserna i EU-förordningarna och ersätter den konvention som gällt sedan 1.8.2004. Syftet med den nordiska konventionen om social trygghet är att göra det lättare att röra sig mellan de nordiska länderna.

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

Social- och hälsovårdsministeriet utgör för landskapet Åland den kontaktpunkt som förpliktigas konventionsstaterna för frågor som gäller genomförandet av konventionen enligt 33.1. Landskapet Åland ingår i den nationella samordningsmekanismen, *Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning*, men en permanent sakkunnigmedlem.

Ålands landskapsregering har antagit ett reglemente och inrättat en koordineringsmekanism för landskapet Åland, *Rådet för personer med funktionsnedsättning för landskapet Åland*. Rådet består av tre representanter för handikapporganisationer, en representant för Ålands kommunförbund, en representant för Mariehamns stad, en representant för Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS), en representant för Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS) samt en representant från vardera avdelning inom landskapsregerings allmänna förvaltning (näringsavdelningen, regeringskansliet, infrastrukturavdelningen, finansavdelningen, utbildnings- och kulturavdelningen samt social- och miljöavdelningen), sju kvinnor och sex män. Rådet har enligt fastställt reglemente till uppgift;

- att främja, följa och påverka verksamheten på olika områden inom förvaltningen.
- att vara ett tvärsektorielt rådgivande organ inom förvaltningen i frågor som är av betydelse för personer med funktionsnedsättning och deras välfärd, hälsa, delaktighet, livsmiljö, boende, rörlighet, utbildning, arbete och övrig miljöplanering i landskapet.
- att fungera som tvärsektorieell koordineringsmekanism gällande allmänna förvaltningen och underliggande myndigheternas implementering, uppföljning och rapportering gällande FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- att följa upp verkställande av landskapsregeringens funktionshinderspolitiska åtgärdsprogram i landskapets årsredovisning.
- att ta initiativ till och göra framställningar samt avge utlåtanden om frågor som är av betydelse för personer med funktionsnedsättningars levnadsförhållanden och möjligheter att reda sig.

Uppgifterna för den självständiga och oberoende strukturen enligt konventionens artikel 33.2 sköts av Riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess människorättsdelegation, vilka utgör Finlands nationella människorättsinstitution. Den oberoende mekanismen främjar, skyddar och övervakar genomförandet av konventionen för landskapet Åland genom lagtingets beslut LTB 35/2015.

Genomförandet av konventionen övervakas internationellt så att avtalsparterna lämnar in rapporter regelbundet till kommittén för personer för funktionsnedsättning. Den första rapporten ska uppgöras två år efter att konventionen trätt i kraft. Därefter sker rapporteringen vart fjärde år. Det civila samhället på Åland har även möjlighet att lämna in en parallellrapport till FN kommittén. Kommittén behandlar rapporten och utfärdar slutsatser och rekommendationer om den.

Denna övervakning kompletteras genom det fakultativa protokollet genom vilket enskilda personer eller grupper av personer kan klaga till kommittén om de anser att deras rättigheter enligt konventionen har kränkts. I det fakultativa protokollet föreskrivs det också om ett utredningsförfarande på kommitténs initiativ angående allvarliga eller systematiska kränkningar. Ålands lagting gav den 27 maj 2015 sitt bifall till det fakultativa protokollet till den del det faller inom landskapets behörighet, i det avseende 59 § 1 mom. självstyrelselagen för Åland av den 16 augusti 1991 föreskriver.

